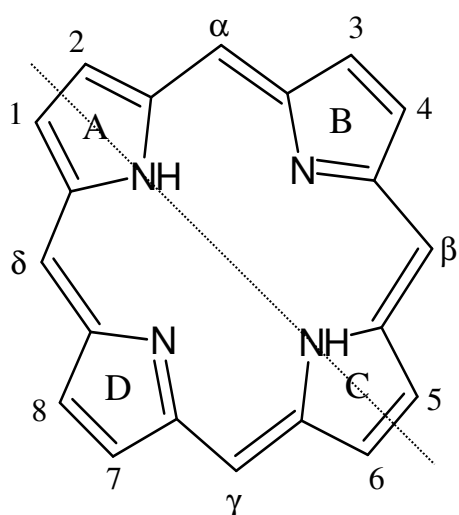

10. Előadás
Porfinvázás vegyületek

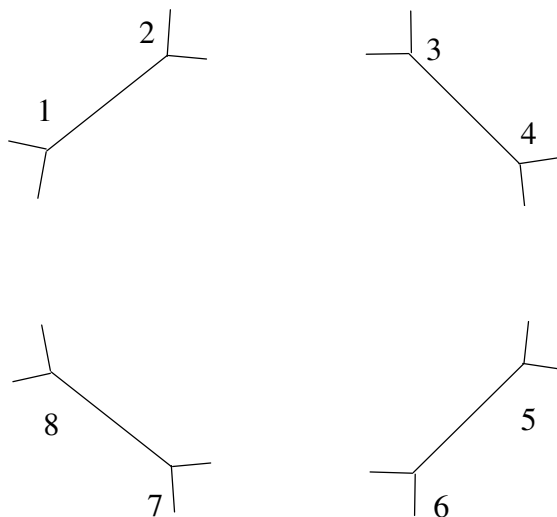
Makrociklus: ciklusba zárt molekula (nincs végcsoport)
vagy molekularészlet, amely
> 12 atomot tartalmaz

Porfinvázis vegyületek:

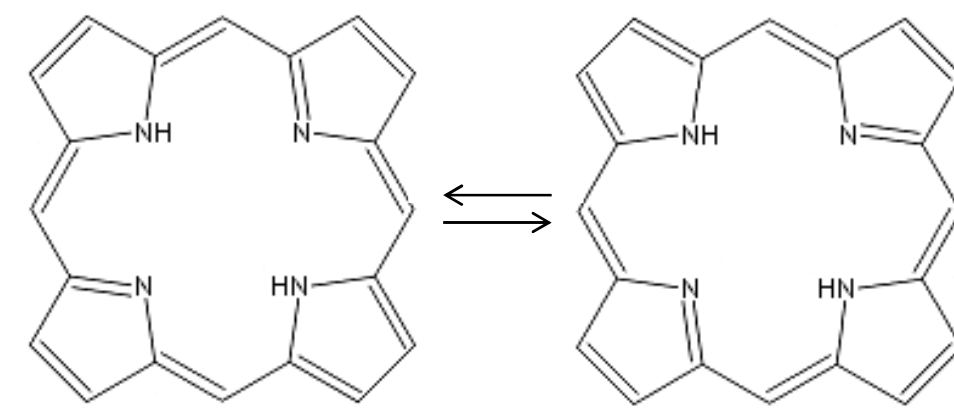
négy pirrol vagy részlegesen telített pirrolgyűrűt

porfin - váz

Egyszerűsített jelölésmód

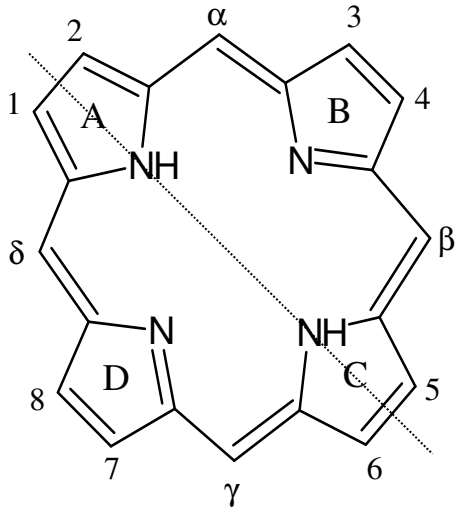
porfin

izoporfin

Jellemzés:

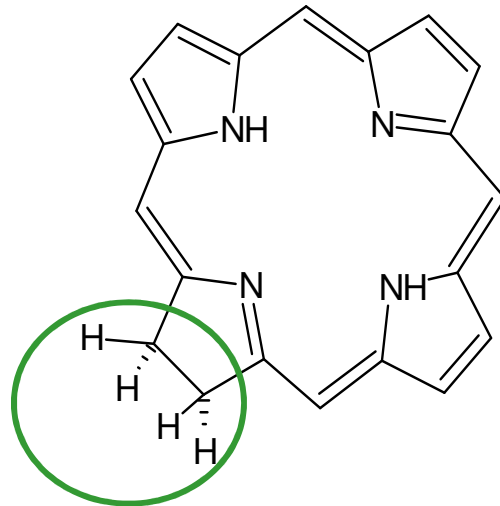
1. síkalkat, $4n+2$ elektron (26) $\rightarrow$ aromás makrociklus
2. amfoter jelleg
  - a) NH $\rightarrow$ protonleadás
  - b) N: $\leftarrow$ proton felvétel

Porfinvázak

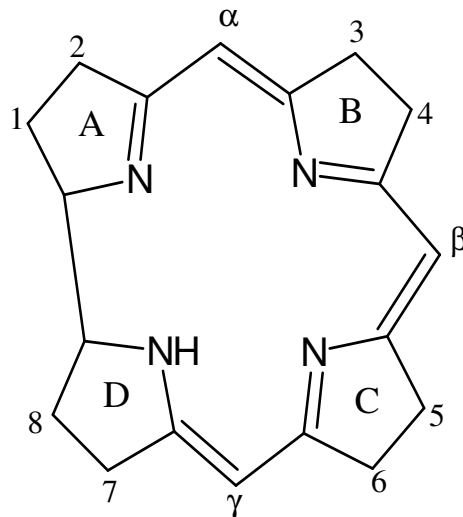
porfin - váz
(hem-proteinek)

Fe^{2+} / Fe^{3+}

klorin (7,8-dihidro-porfin) - váz
(klorofill)

Mg^{2+}

korrin
(B_{12} vitamin)

Co^{3+}

- Funkció: 1. CO_2 asszimiláció (pl. klorofill)
2. Biológiai oxidáció (pl. hemoglobin)

Csoportosítás

1. Kromoproteidek (protein + prosztetikus csoport)
  - 1.1 Hemoglobin (gerincesek)
  - 1.2 Mioglobin (izomsejtek, gerincesek/gerinctelenek)
  - 1.3 Eritrokrorin (gerinctelenek, 150 hem)
  - 1.4 Kataláz, peroxidáz (protoporfirin, Fe^{3+})
  - 1.5 Citokrómok (terminális oxidáció, $\text{Fe}^{2+} \rightarrow \text{Fe}^{3+}$)
2. Klorofill (zöld növények)
3. Cianokobalamin (B12 vitamin)

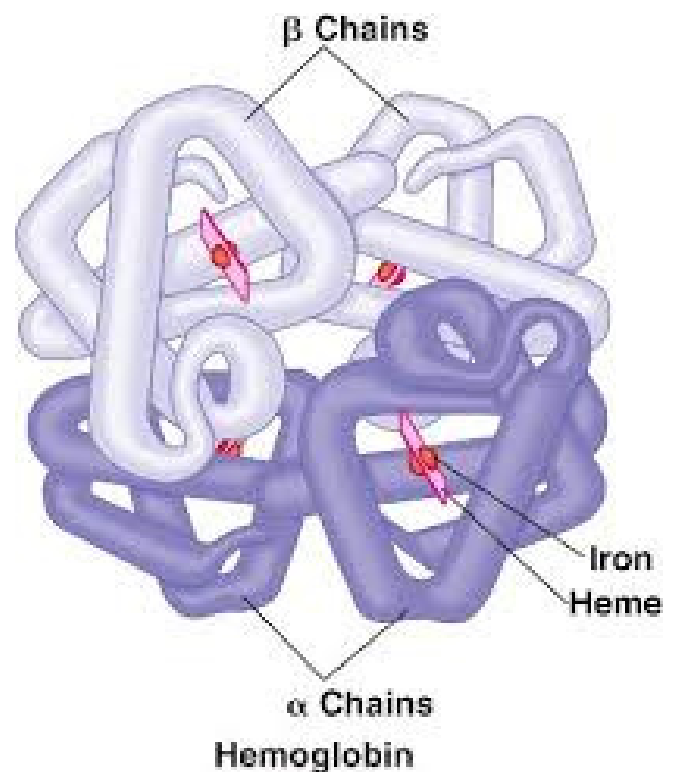
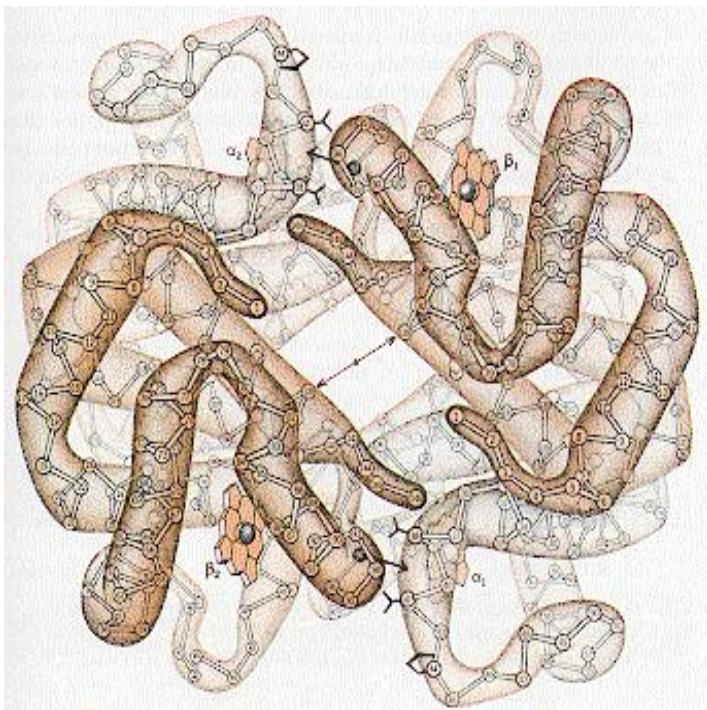
1.1 Hemoglobin (1862, kristályos)

Prosztetikus csoport (**vörös**) +
globin (4 polipeptid lánc, Mt: 17 000)

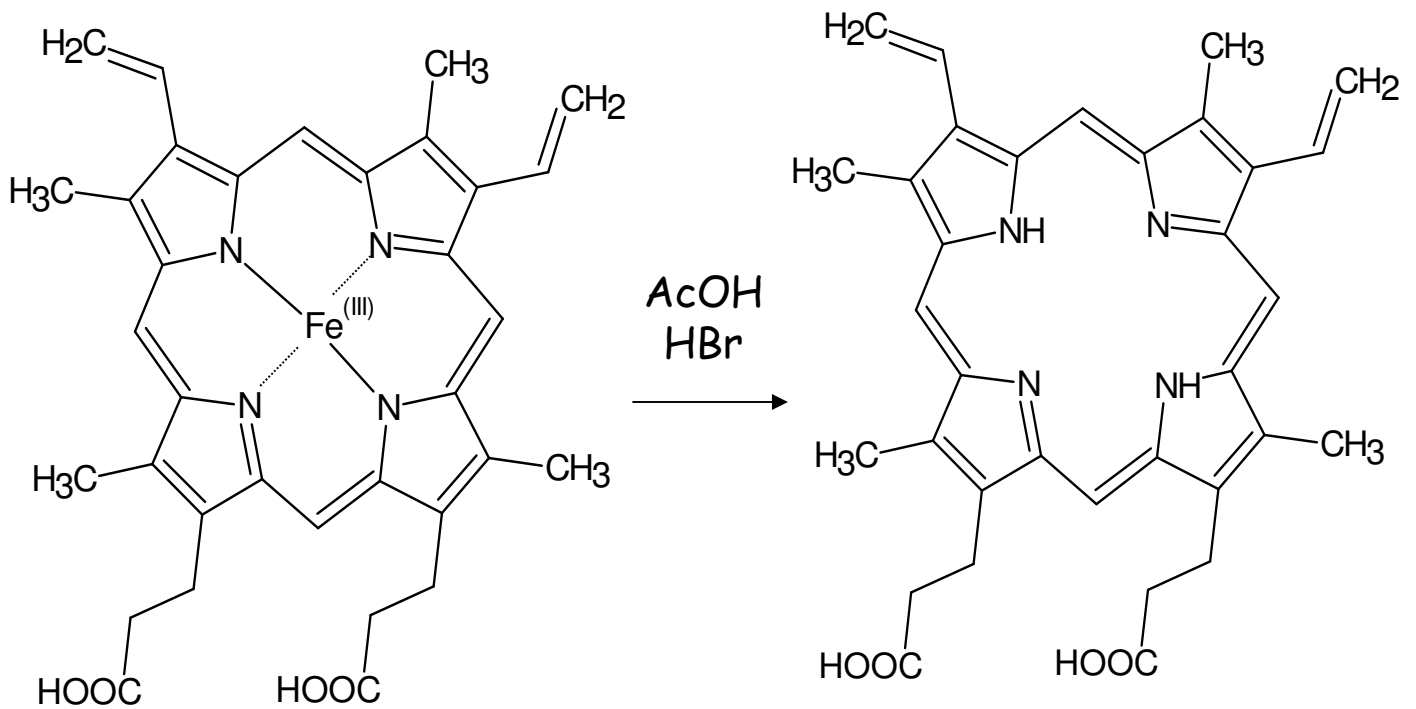

Max F. Perutz, 1960
Nobel díj, (J. Kendrew) 1962

www.mfpl.ac.at

phm.utoronto.ca

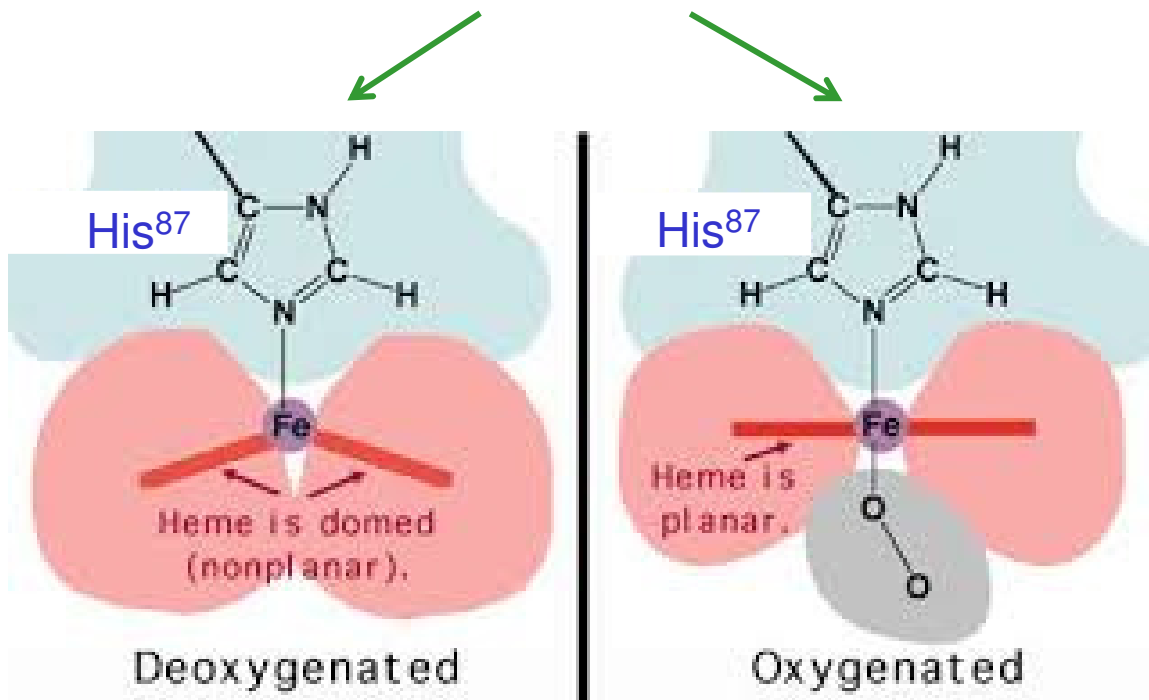

Protoporfirin
(vas mentes)

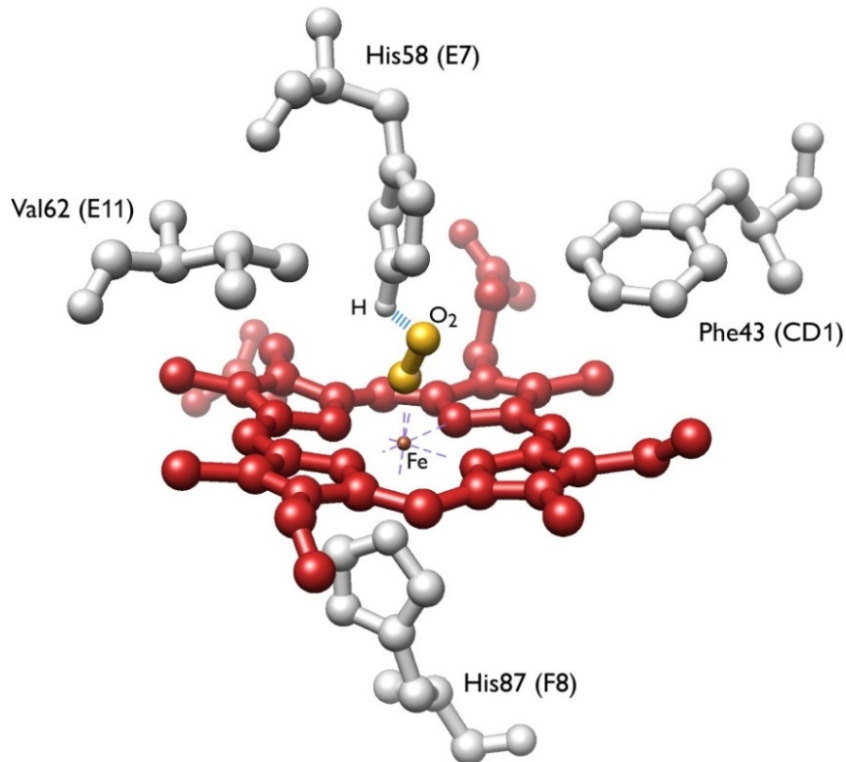
Jellemzés:

1. porfin származékok
2. sötétvörös, kristályos
3. síkalkat, $4n+2$ elektron $\rightarrow$ aromás makrociklus
4. amfoter jelleg
  - a) NH $\rightarrow$ protonleadás
  - b) N: $\leftarrow$ proton felvétel
5. hem totálszintézise: H. Fischer, 1929

globin

www.chemistry.wustl.edu

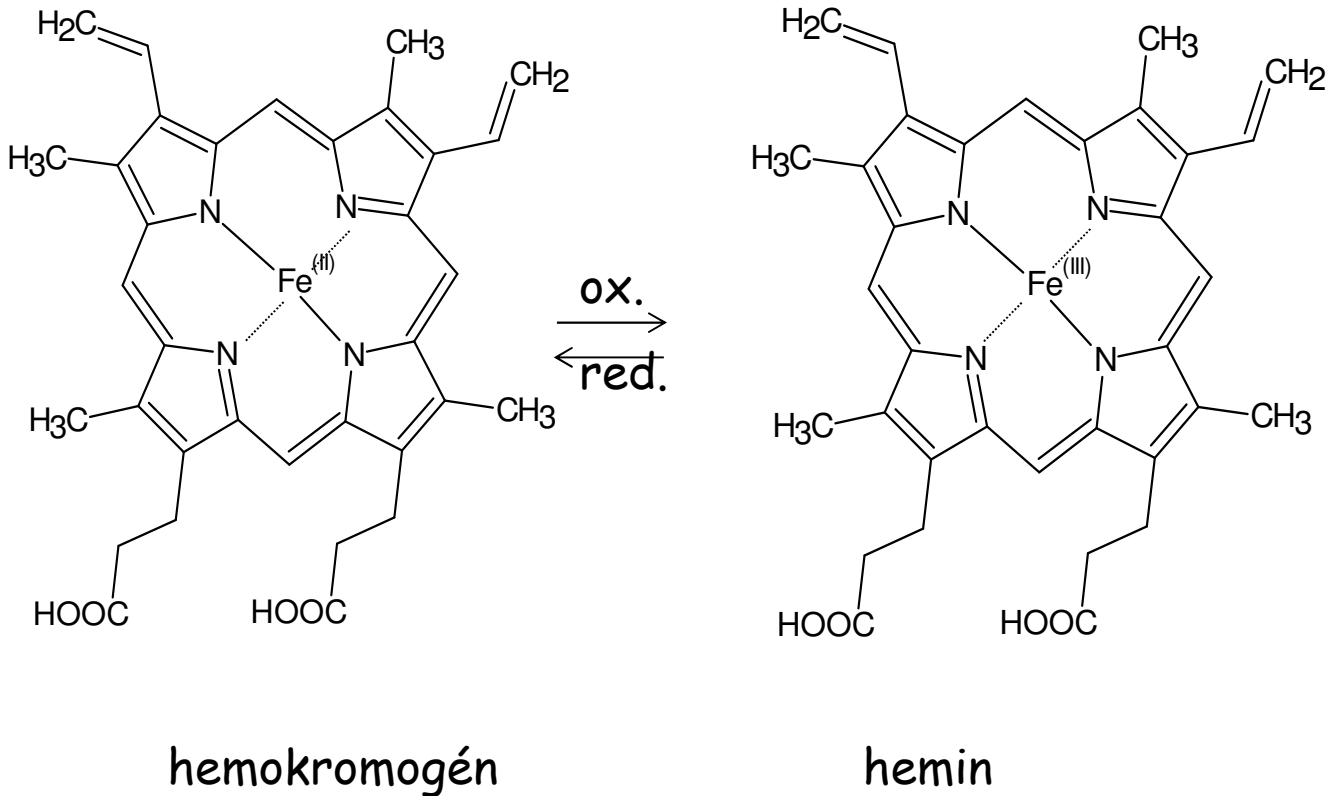
http://ttktamop.elte.hu/online-tananyagok/a_biokemia_es_molekularis_biologiai_alapjai/ch07s03.html

Paál. G. A fehérjeműködés paradigmája: mioglobin és hemoglobin

1.2 Mioglobin

Prosztetikus csoport (vörös) + globin (1 polipeptidlánc)

153 aminosav

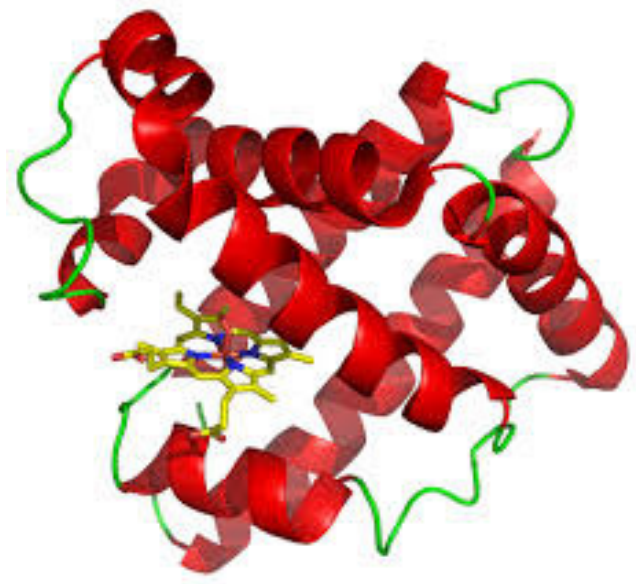
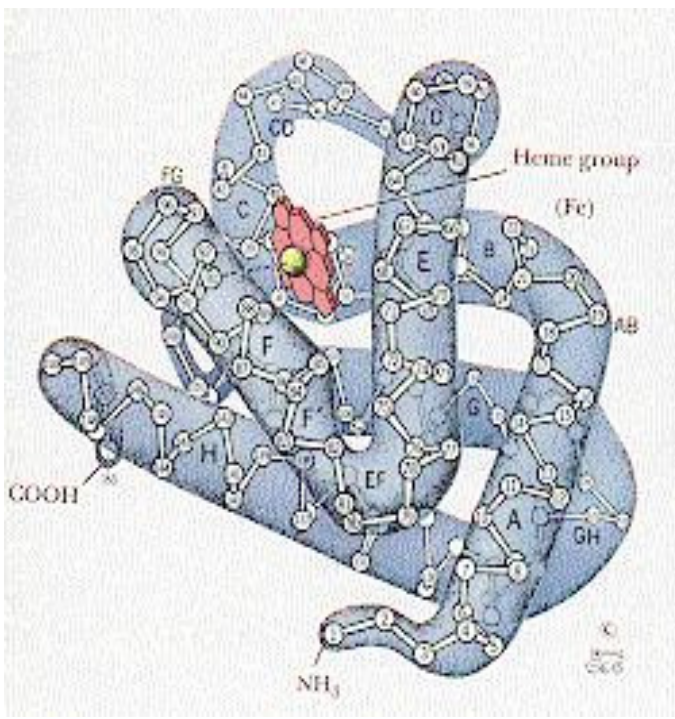

Jellemzés:

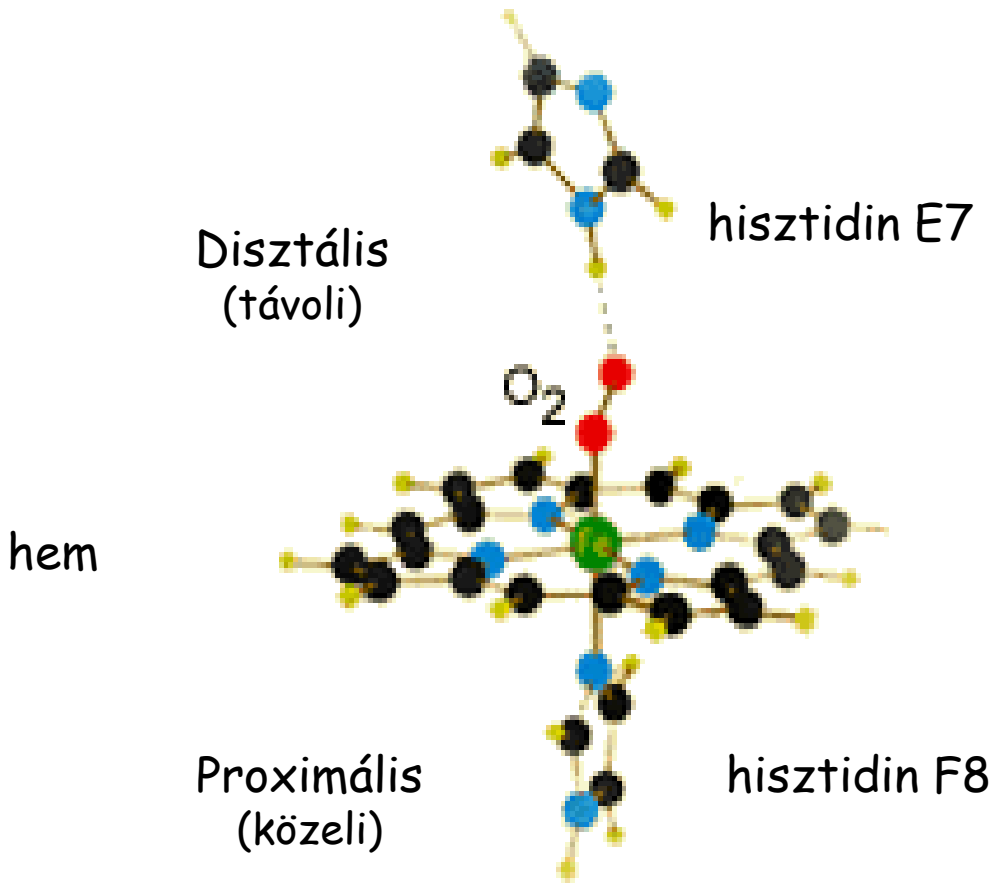
1. izomban fordul elő
  2. O_2 megkötés (nagyobb, mint hemoglobin)
  3. térszerkezet (J. Kendrew, Nobel díj)
első fehérje, 1958
1. hem - protein zseb (His szerepe)

A mioglobin és O₂ kötőhelye

guweb2.gonzaga.edu

Mioglobin, hemoglobin összehezés

váz	fémion	prosztetikus csoport	protein	funkció
Proto-porfirin	Fe ²⁺	hem	ferrohemoglobin (hemoglobin)	O ₂ kötés
	Fe ³⁺	hemin	ferrihemoglobin (hemoglobin)	H ₂ O
	Fe ²⁺	hem	oximioglobin	O ₂ kötés
	Fe ³⁺	hemin	ferrimioglobin	H ₂ O
	Fe ²⁺	hem	dezoximioglobin	O ₂ kötés

humán hemoglobin

F1 F2 F3 F4 F5 F6 F7 F8 F9

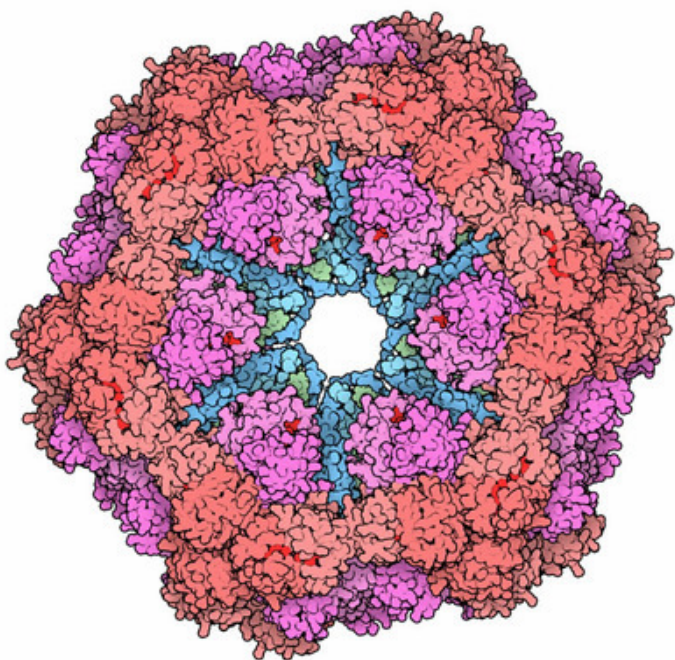
α lánc Leu Ser Ala Leu Ser Asp Leu His Ala

β lánc Phe Ala Thr Leu Ser Glu Leu His Cys

ámbráscet mioglobin Leu Lys Pro Leu Ala Gln Ser His Ala

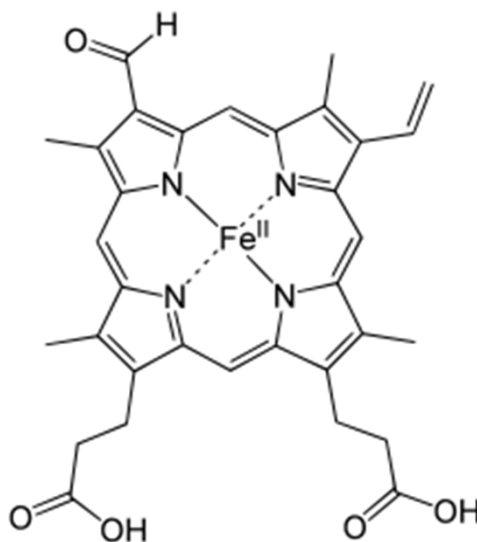
1.3 Eritrokruorin és klorokruorin

Oxigén szállító, hem-tartalmú fehérjék ($M_t > 3,5$ millió Da)
Gyűrűsférgek, soksertéjűek (Polychaeta)

Eritrokruorin (4 x 36 globin)

<http://www.rcsb.org/pdb/101/motm.do?momID=159>

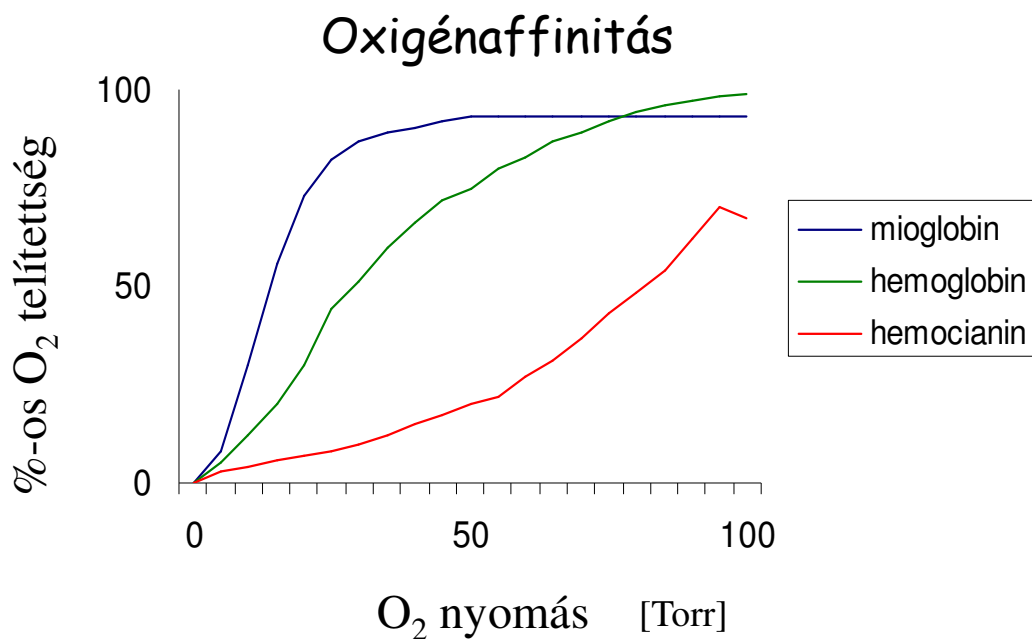

Prosztetikus csoport
klorokruorin

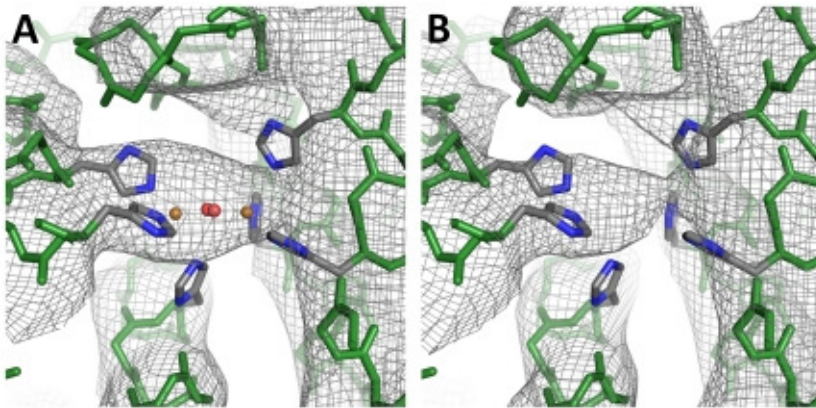
Légzési színezékek (kiegészítés)

O₂ diffúzió: 2 mm mélység ⇒ „szállítófolyadék”

	szín	fémion	molekula tömeg	példa
hemoglobin	világospiros	Fe ³⁺	70.000	gerinces
	↓	↕	20.000	körszájúak
	sötétvörös	Fe ²⁺	400.000	rákok, férgek
mioglobin	világospiros	Fe ³⁺	20.000	gerinces
	↓	↕	3.000.000	gyűrűs férgek
	sötétpiros	Fe ²⁺		
klorokruorin	zöld	Fe ³⁺	3.000.000	soksertéjű
	↓	↕		f férgek
	zöld	Fe ²⁺		
hemocianin	kék	Cu ²⁺	400.000	rákok
	↓	↓		(languszták)
	színtelen	Cu ⁺	7.000.000	tőrfarkúak

Hemocianin (metalloprotein)

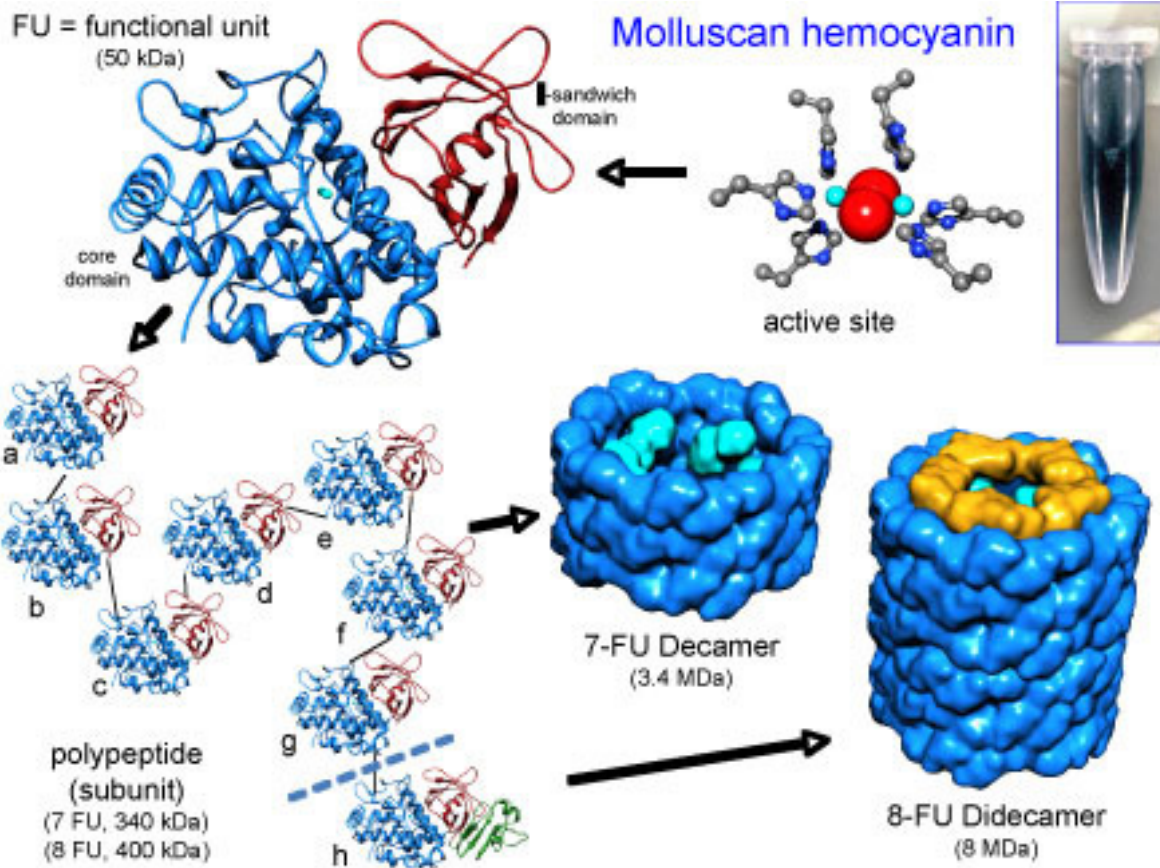

Cu = narancs, O = vörös

Megathura crenulata
(keyhole limpet)

Hemocianin from *Pandinus imperator*
E. Jaenicke et al. PLoS One 2012, 7(3) e 32548

Epefestékek

hemoglobin hem részének bomlástermékei

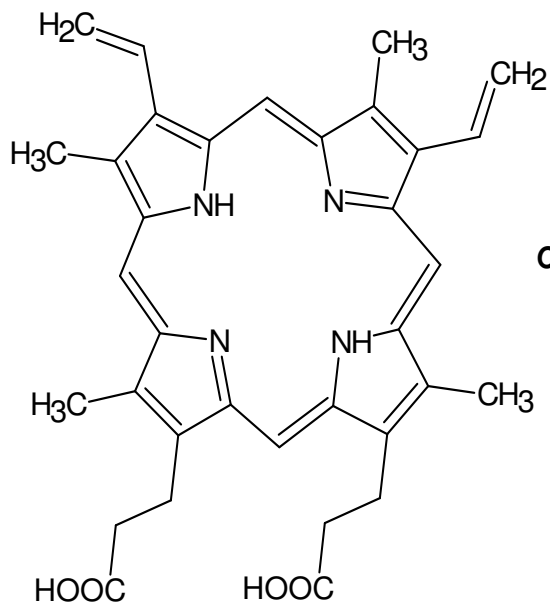
A. biliverdin, zöld (máj)

B. bilirubin, sárga (máj).

Legrégebben ismert; biliverdin oxidációja

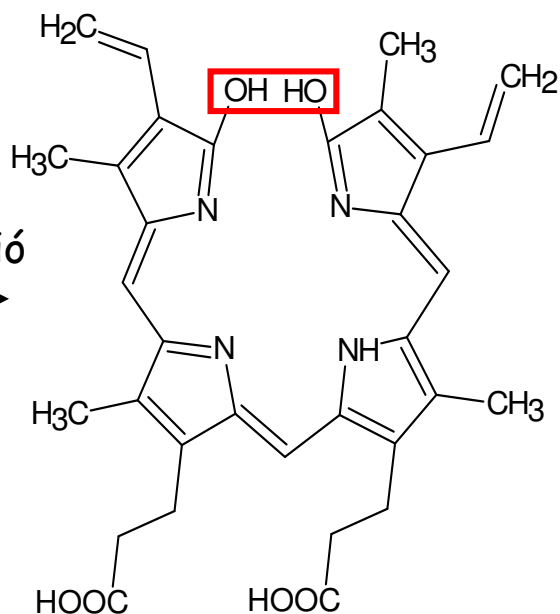
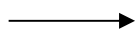
vér c = 0,5 mg/100 ml → sárgaság,

máj → epe → bélrendszer   250 mg/nap

protoporfinin

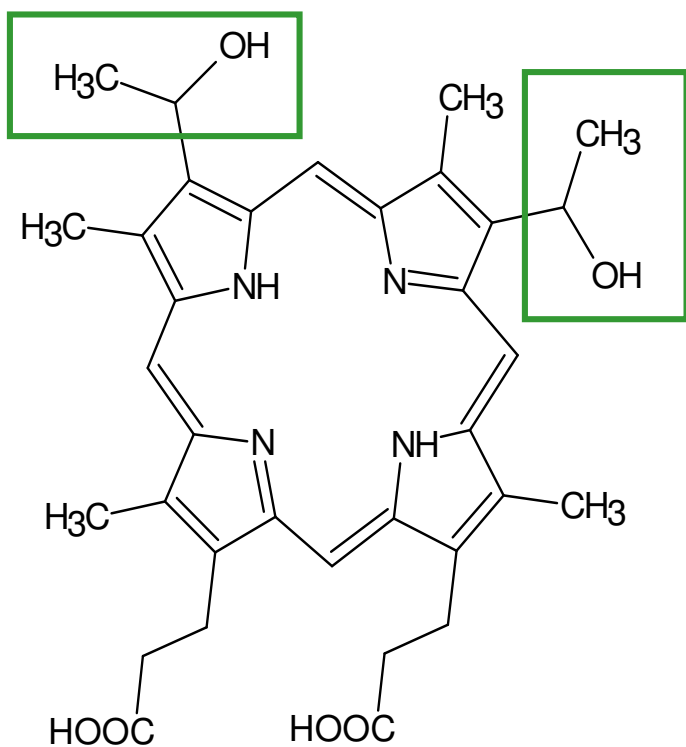
oxidáció

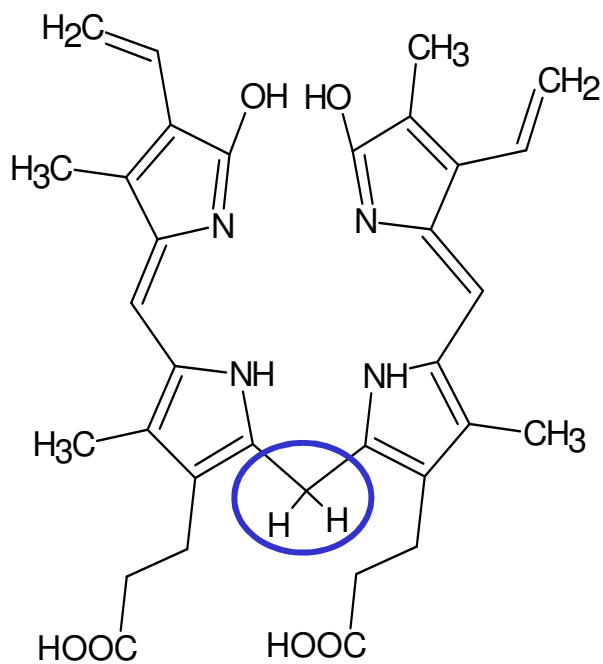
biliverdin

C₂H₅OH
lúg / Δ

redukció

hematoporfinin

bilirubin

2. Klorofill

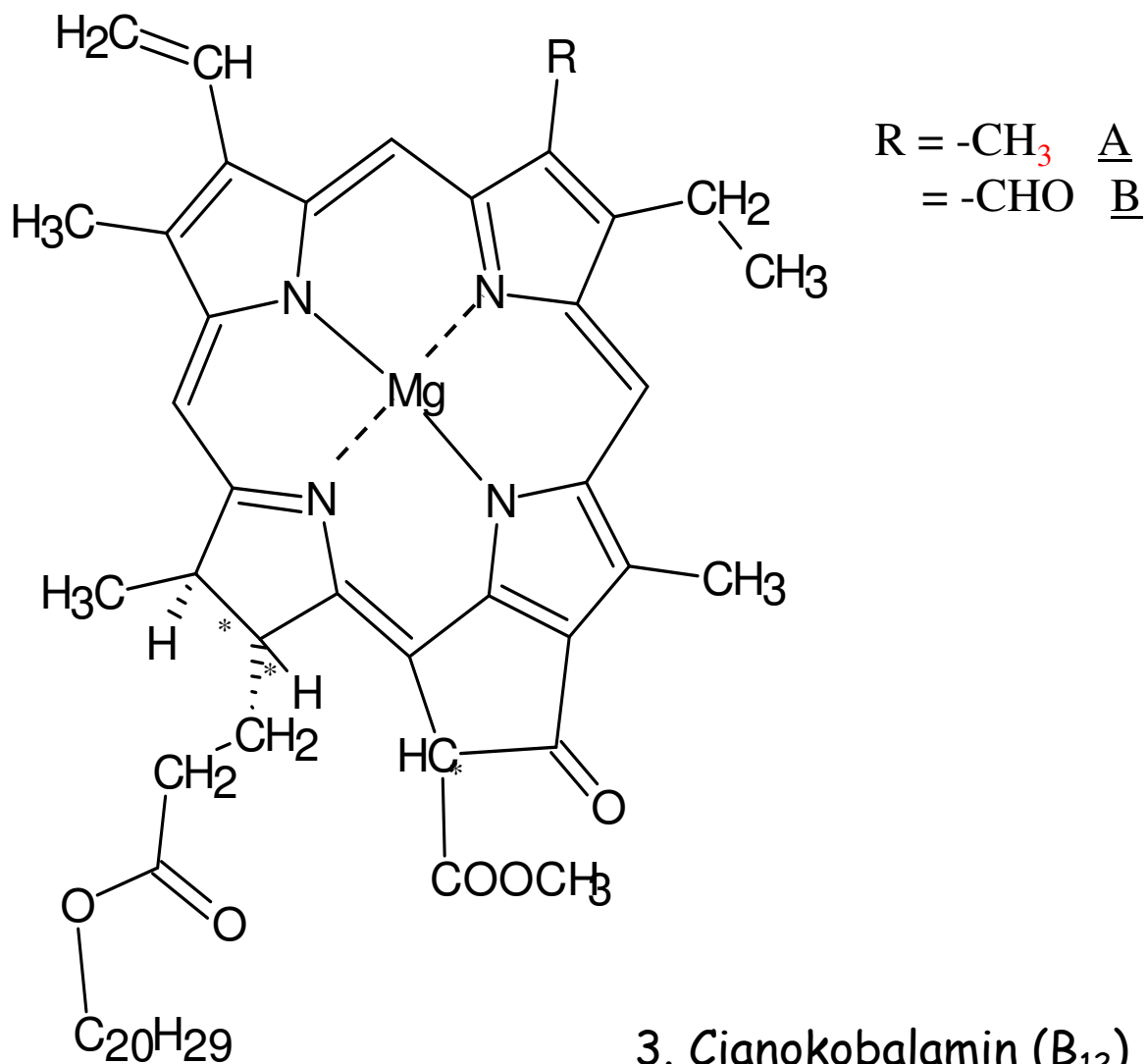
zöld szemcsék (kloroplasztok) pigmentje

izolálás: Willstätter (1904-13)

szerkezet: Fischer (1940)

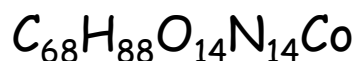
szintézis: Woodward (1960)

Összetétel: klorofill A + klorofill B = 3:1 + Mg

3. Cianokobalamin (B₁₂)

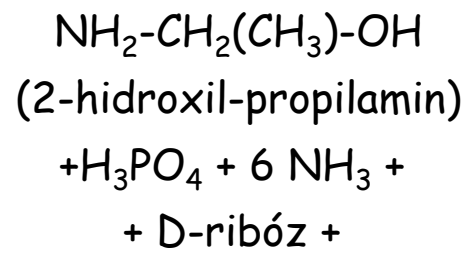
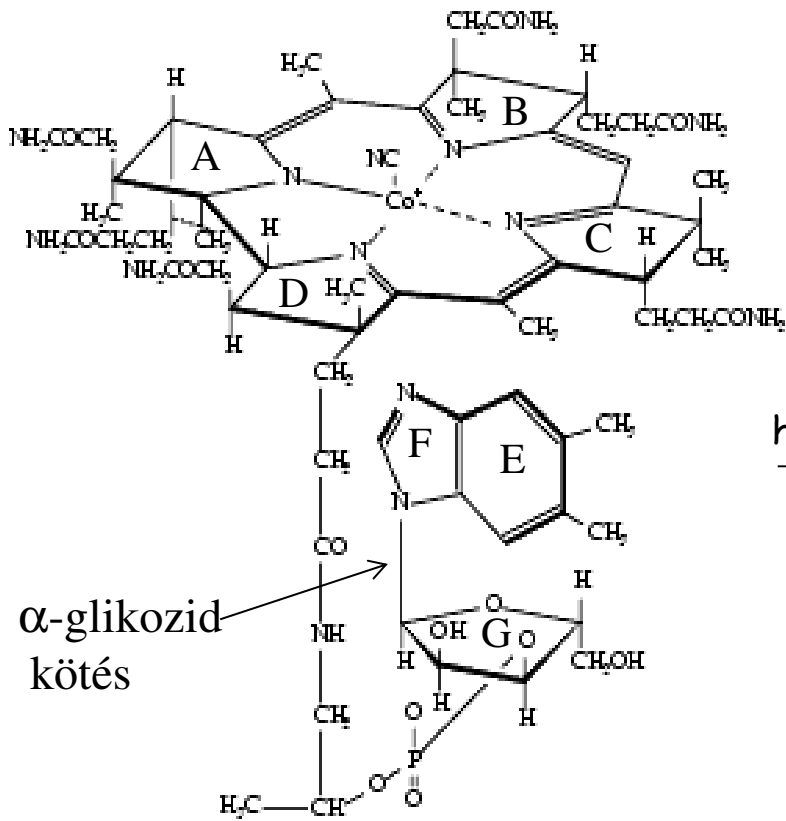
Co³⁺, 4,3% kobalt

(C₂₀H₂₉) fitol észter

Cisz-7(R)-11(R)-3,7,11,15-tetrametil-2-hexadecén-1-ol

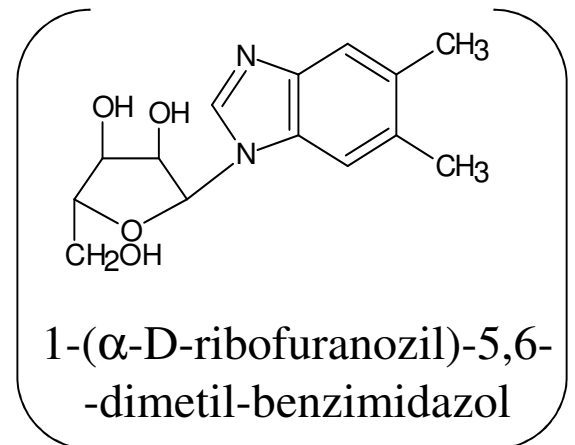
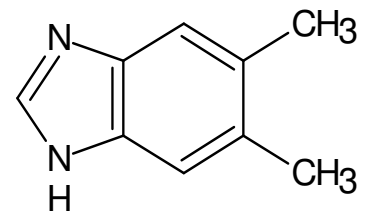

α-glikozid
kötés

korrin-váz
(nem aromás!)

hidrolízis
 $\xrightarrow{\text{H}^+}$

Variációk: - CN B_{12}
               - OH B_{12a}
               - NO_2 B_{12c}

1926: májkivonat - vészes vérszegénység (Minot, Murphy)

1947: mikrobák növekedési faktora (Shoriz)

1948: izolálás tengeri algákból (Folkers, Smith)

1954-56: térszerkezet (Hodgkin)

11. Előadás

Lipidek

Membránok

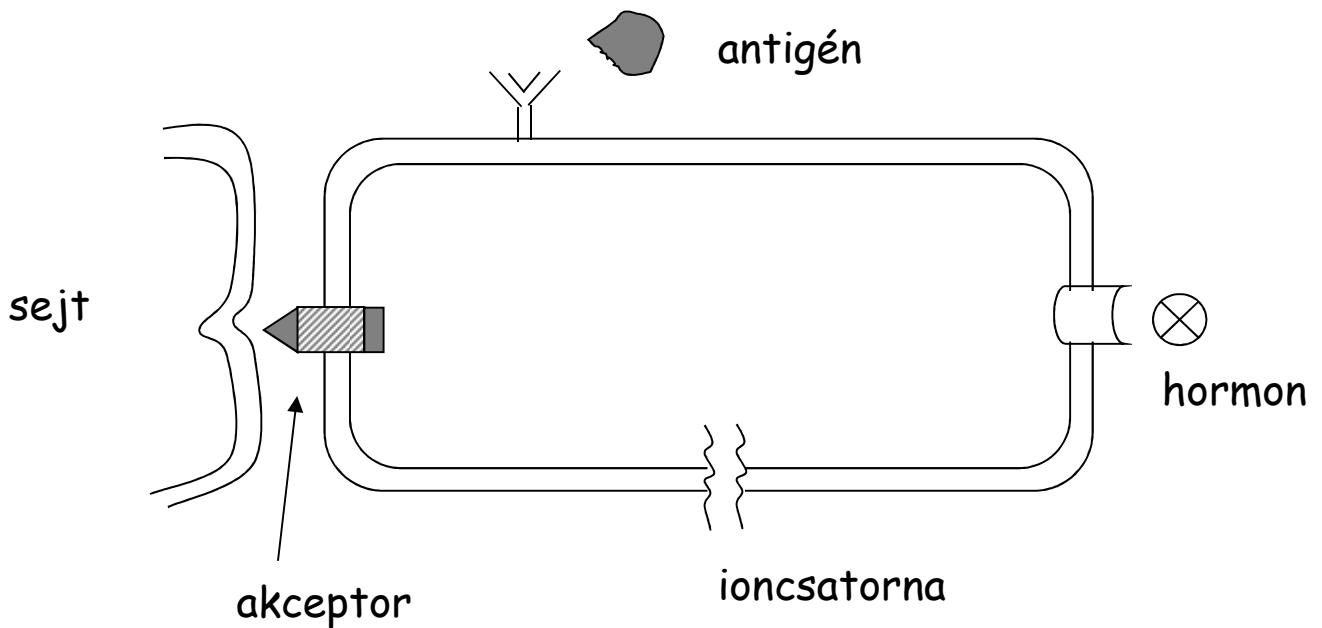
Funkció:

1. Elhatárolás → átjárhatatlan
(NAD, CoA stb.)
2. Összekapcsolás → átjárható

„Aktív” transzport
• ioncsatornák
• endocitózis

„Passzív” transzport
diffúzió
(víz, urea, glicerol)

Szerkezet: aszimmetrikus, külső/belső eltér

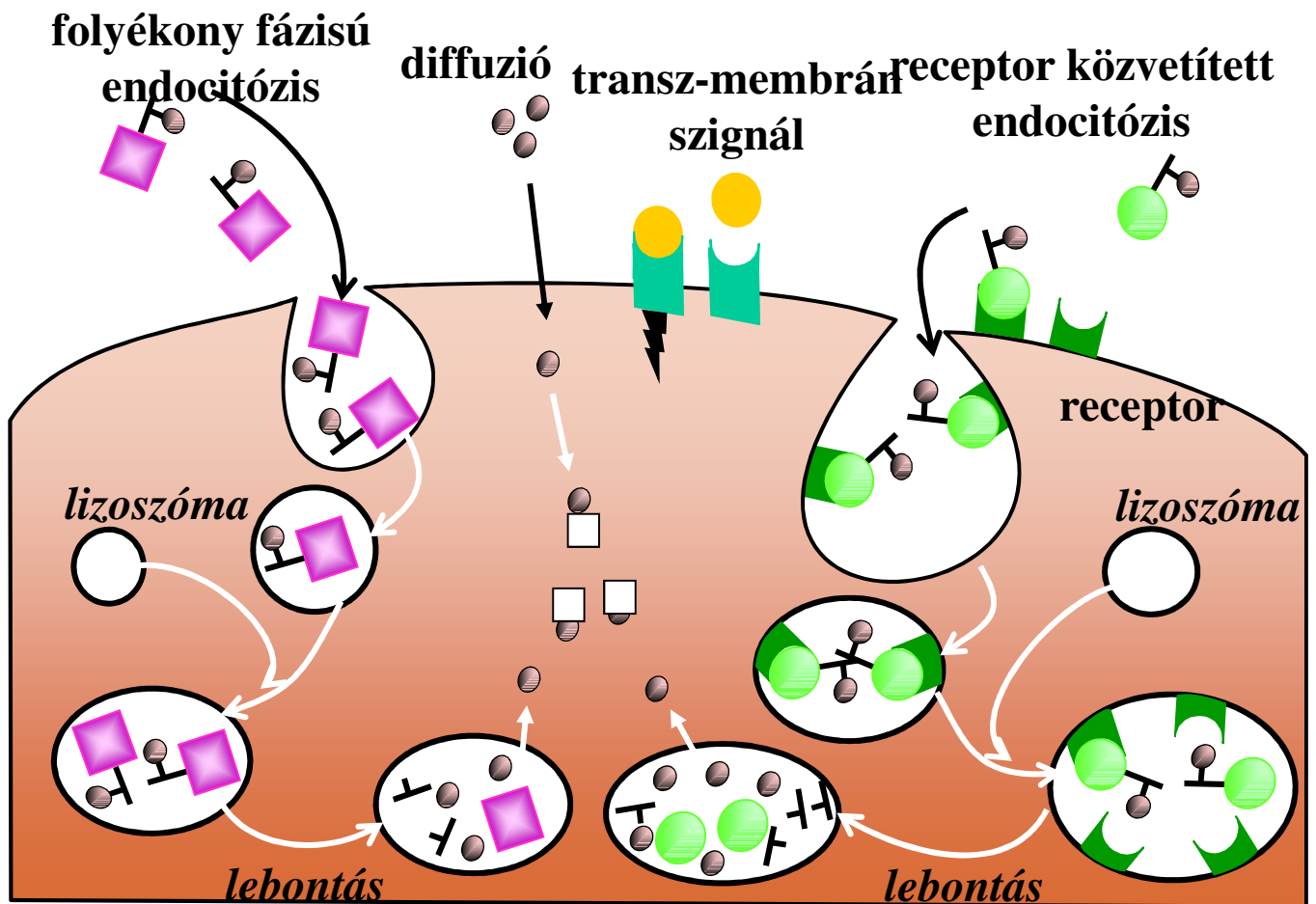

Alkotórészek: fluiditás - stabilitás

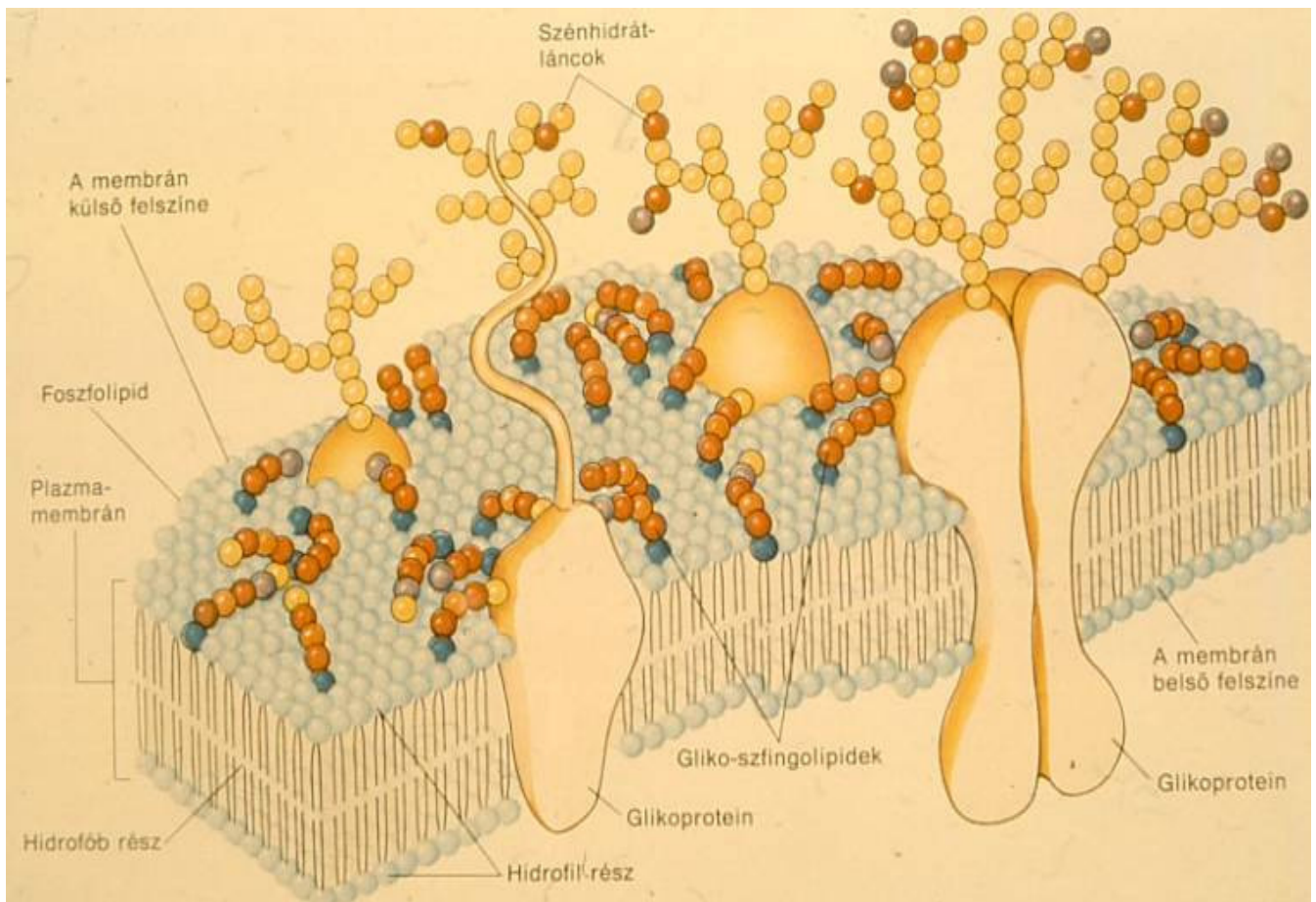
- zsírsavak
- koleszterin
- lipidek/glikolipidek
- fehérjék/glikoproteinek
- poliszacharid (növényi)

Vastagság: 60-100Å

Lipid - fehérje:
20-80% mitokondrium
75-25% idegsejt

Takakura Y., Hashida M. Crit.Rev.Oncol.Hematol. 18: 207 (1994) nyomán

Lipidek

Definíció: növényi vagy állati szövetből **apoláros oldószerrel** (éter, kloroform, benzol stb.) kioldható anyag

Egyszerű lipidek

Néhány biológiai membrán lipid összetétele^a

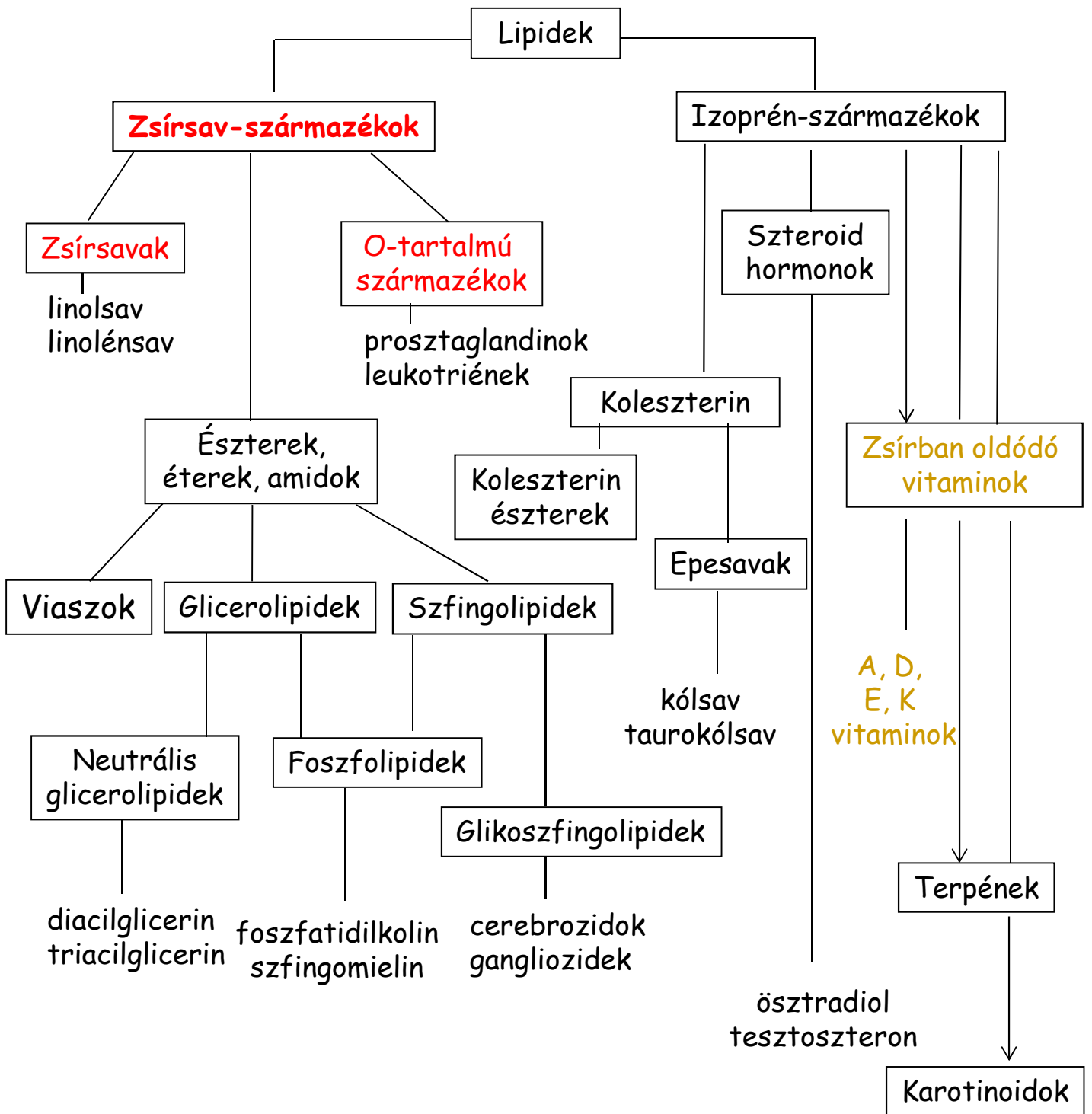
lipid	Százalékos összetétel			
	humán vvt plazma membrán	humán mielin	marhaszív mitokondrium	<i>E. coli</i> sejtmembrán
foszfatidsav	1,5	0,5	0	0
foszfatidilkolin	19	10	39	0
foszfatidiletanolamin	18	20	27	65
foszfatidilglicerin	0	0	0	18
foszfatidilinozitol	1	1	7	0
foszfatidilszerin	8,0	8,0	0,5	0
szfingomielin	17,5	8,5	0	0
glikolipidek	10	26	0	0
koleszterin	25	26	3	0
egyéb	0	0	23,5	17

^aAdatok forrása: C. Tanford, *The Hydrophobic Effect* (New York: Wiley, 1973)

Összetett lipidek

- lipoproteinek
- proteolipidek
- foszfatido/foszfolipopeptidek
- lipoaminosavak, lipopeptidek
- lipopoliszacharidok

Egyszerű lipidek

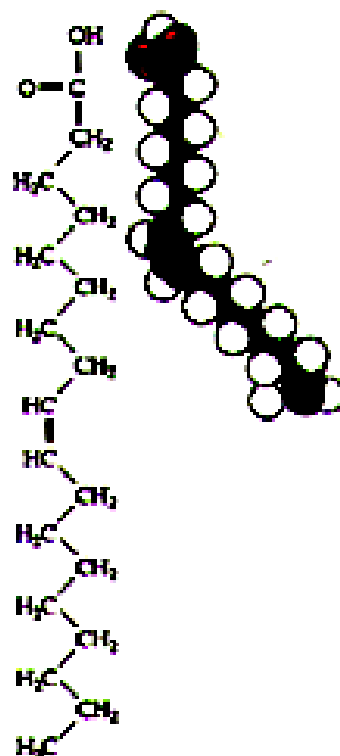
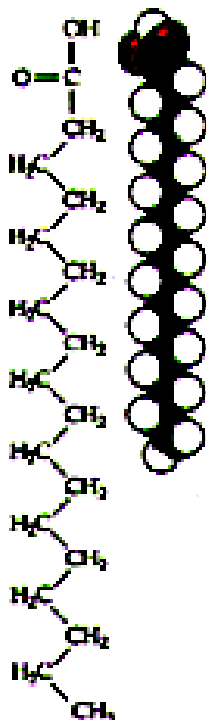
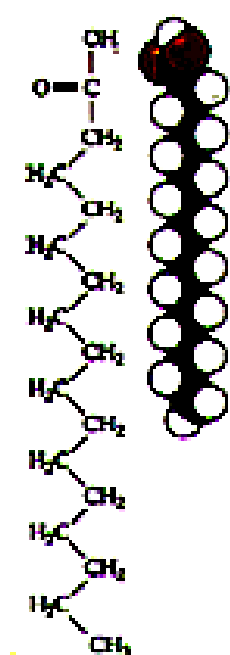

Zsírsavak

palmitinsav (C_{16})

sztearinsav (C_{18})

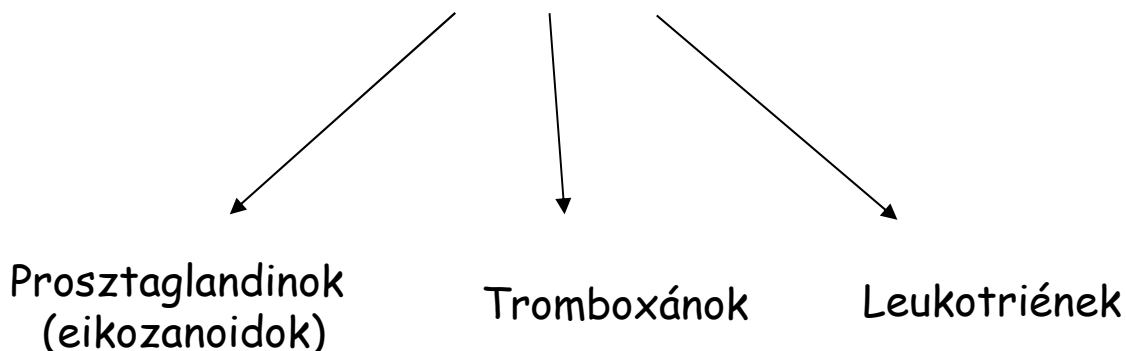
olajsav (C_{18})

Some fatty acids in natural fats

<i>Number of carbon atoms</i>	<i>Condensed structure</i>	<i>Name</i>	<i>Source</i>
4	$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{CH}_2\text{COOH}$	Butyric acid	Butter
6	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{COOH}$	Caproic acid	Butter
8	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_6\text{COOH}$	Caprylic acid	Coconut oil
10	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_8\text{COOH}$	Capric acid	Coconut oil
12	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{10}\text{COOH}$	lauric acid	Palm kernel oil
14	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{12}\text{COOH}$	Myristic acid	Oil of nutmeg
16	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{14}\text{COOH}$	palmitic acid	Palm oil
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{18}\text{COOH}$	Stearic acid	Beef tallow
16	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_5\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Palmitoleic acid	Butter
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_7\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Oleic acid	Olive oil
18	$\text{CH}_3(\text{CH}_2)_4\text{CH}=\text{CHCH}_2\text{CH}=\text{CH}(\text{CH}_2)_7\text{COOH}$	Linoleic acid	Soybean oil
18	$\text{CH}_3\text{CH}_2(\text{CH}=\text{CHCH}_2)_3(\text{CH}_2)_6\text{COOH}$	Linolenic acid	Linseed oil

O-tartalmú zsírsavak származékok

1. Prostaglandinok (eikozanoidok)

Izolálás: ondóból, U. von Euler, Svédország, 1930-as évek

hidroxi-karbonsav

Szerkezet: Sune Bergström, Jon Sjövall, Svédország (~1960)
(MS, GC)

Bioszintézis: Bengt Samuelson, D.A. van Dorp (~1965)

Új tagok: tromboxán, prostaciklin, leukotriének (~1970)

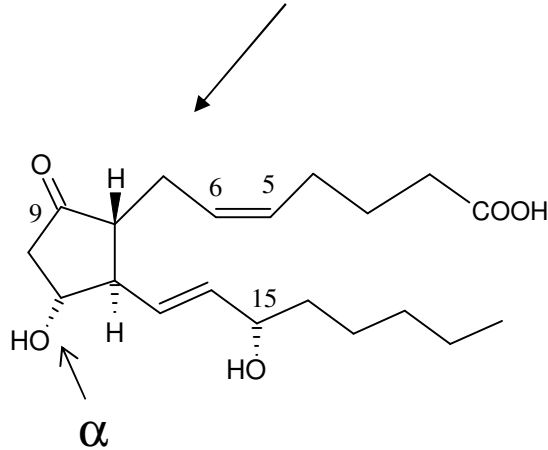
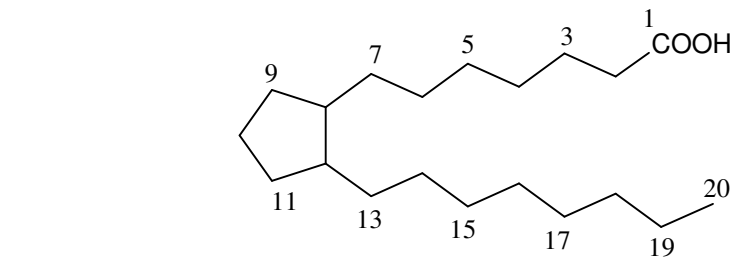
Nobel-díj S. Bergström, B. Samuelson, J.R. Vane (1983)

Elnevezés: „prosztatából származó” (de: here, más szervek)

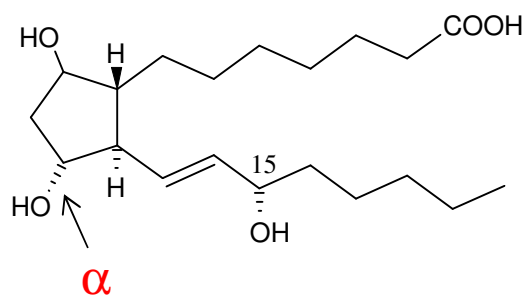
Felosztás, szerkezet

- 20 szénatom
karbonsav
- 5-ös gyűrű
- OH a C15 pozícióban

PGE₂

E: 9-oxo, 11-hidroxi

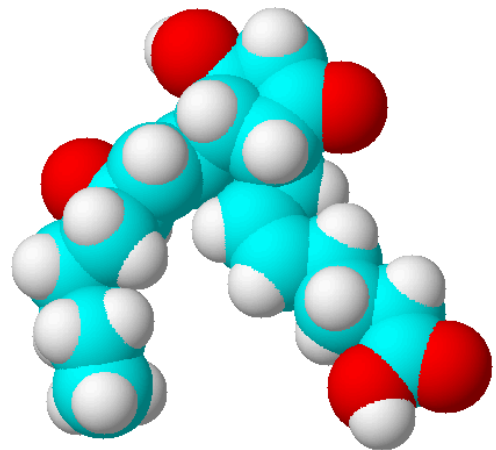
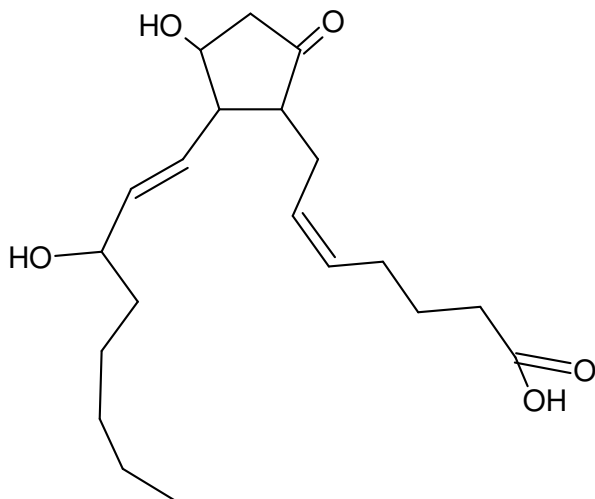

PGF_{1a}

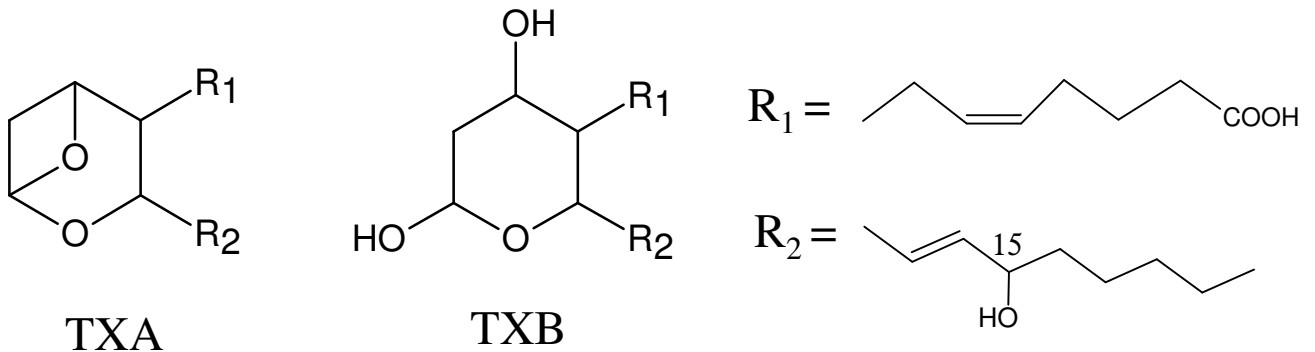
F: 9,11-dihidroxi

PG1: transz Δ^{13} ; PG2: transz Δ^{13} , cisz Δ^5 ; PG3: t Δ^{13} , c Δ^5 , c Δ^{17}

Térszerkezet PGE₂

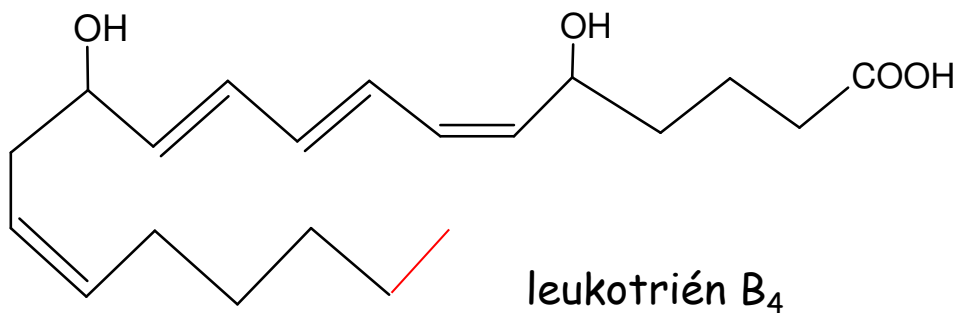
2. Tromboxánok (thrombocytaból izoláltak)

oxángyűrű

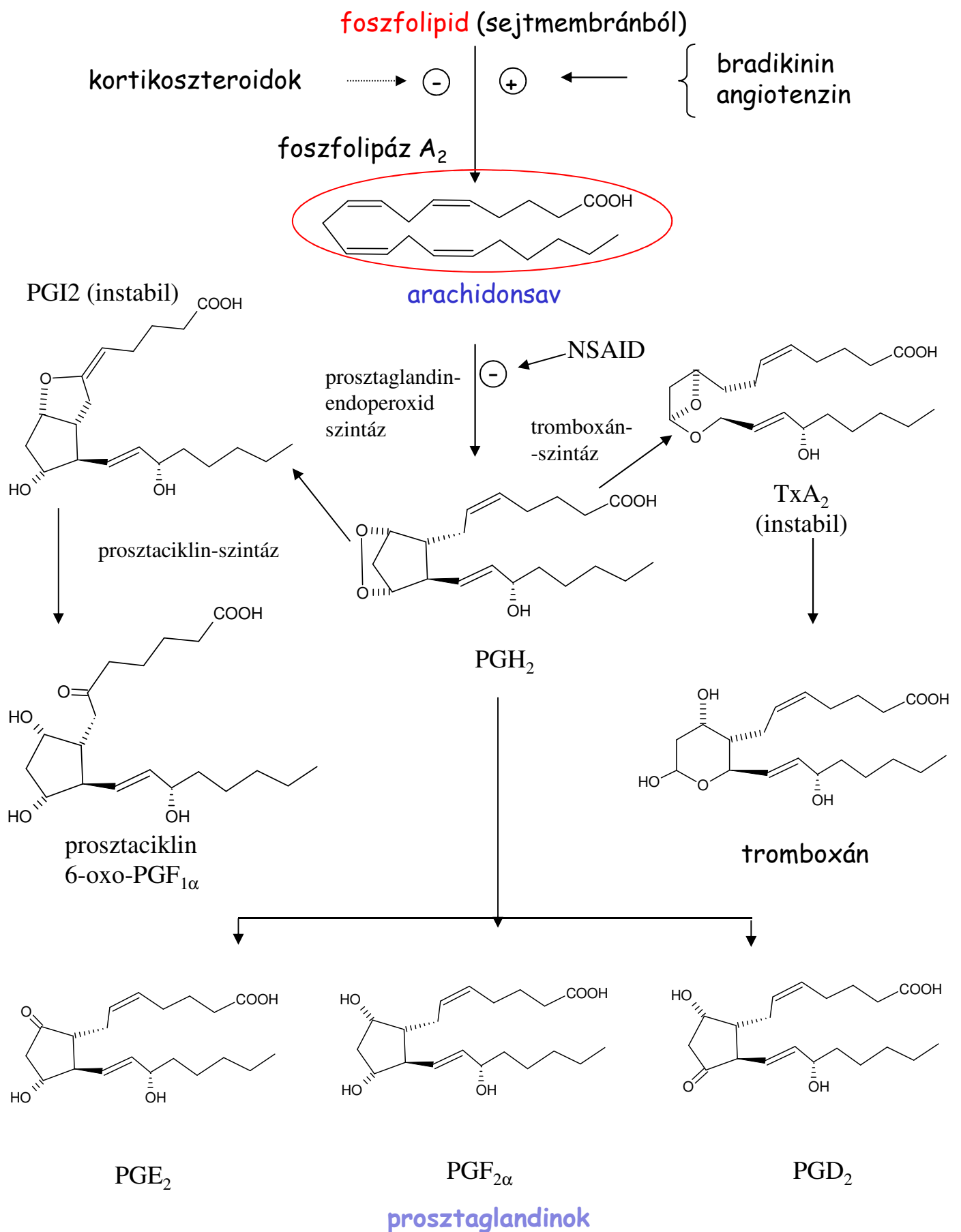
Funkció: thrombocytta aggregációt serkent
koszorúér összehúzódás,
vérnyomás növekedés

3. Leukotriének

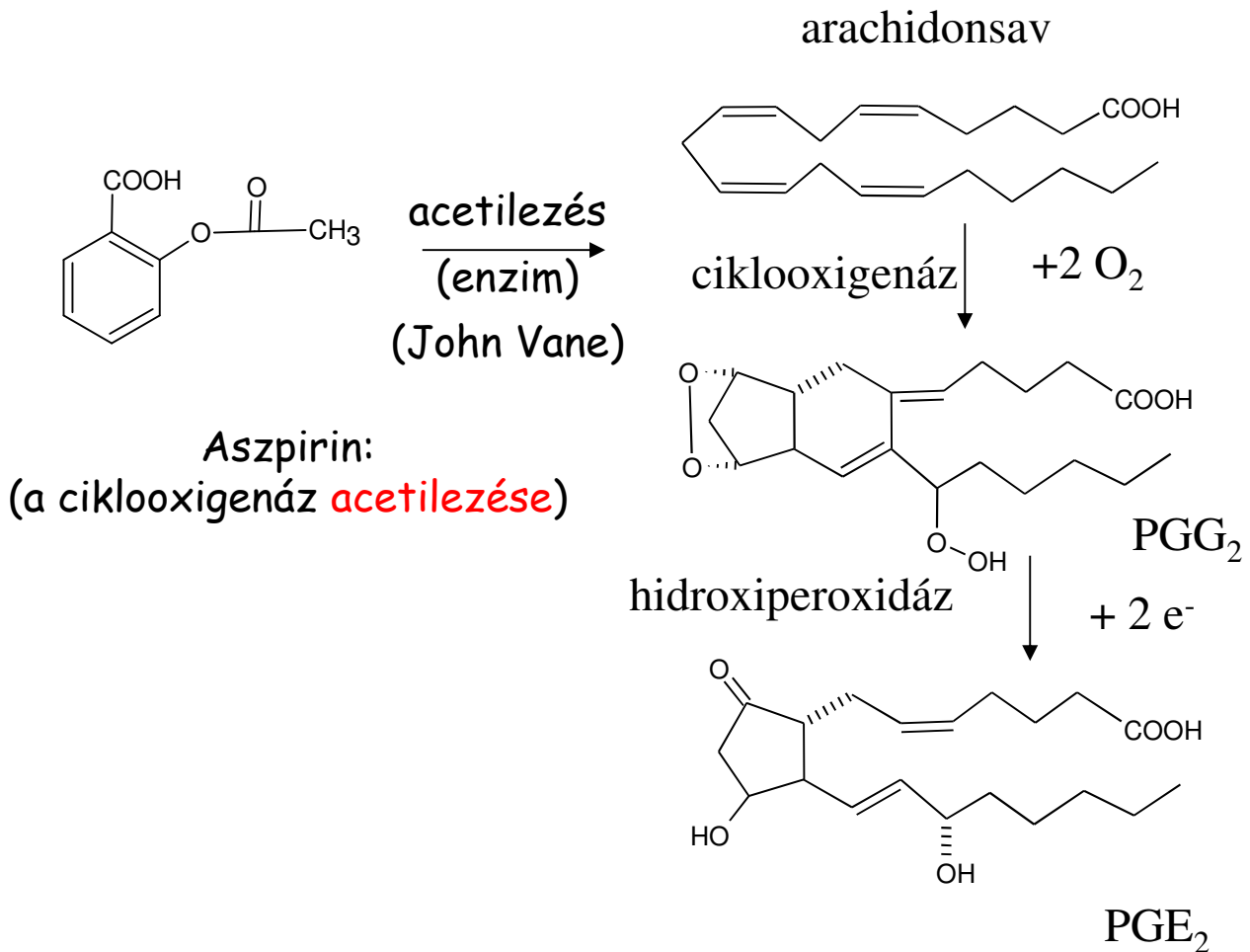

Stabilitás: $t_{1/2}$ PGG₂ (H₂O, 37°C) = 5 min
 $t_{1/2}$ TXA₂ = 30-40 sec

Prostaglandin biosynthesis

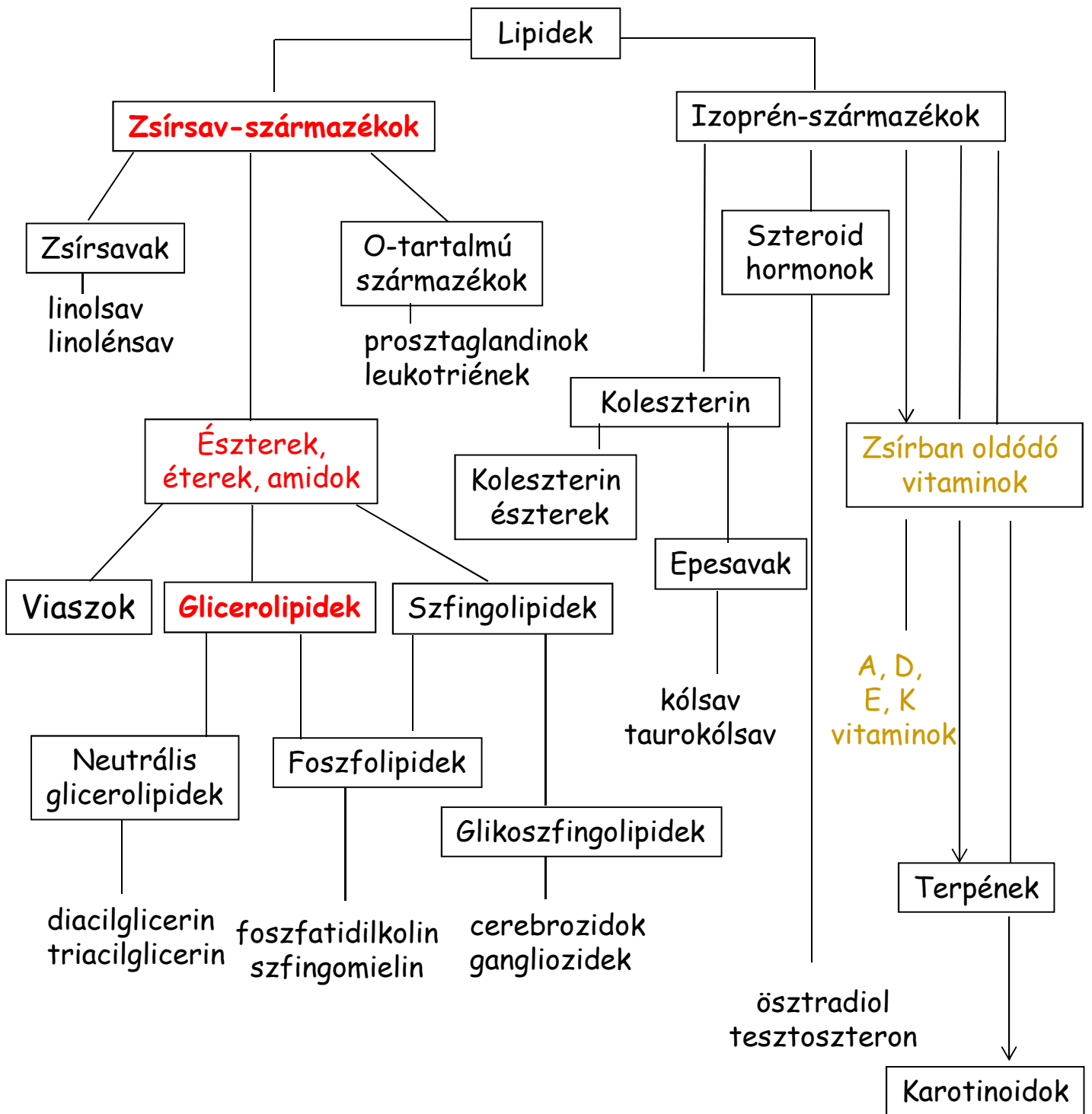
NSAID hatás mechanizmusa

PG funkciók:

- „helyi” hormonhatás (gyors lebomlás)
- PGE₁ akadályozza a cAMP-szint emelkedését
- intracelluláris Ca²⁺-szint emelése

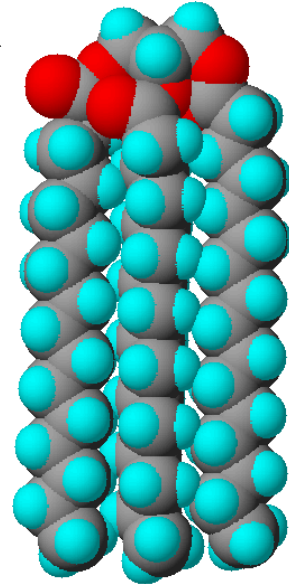
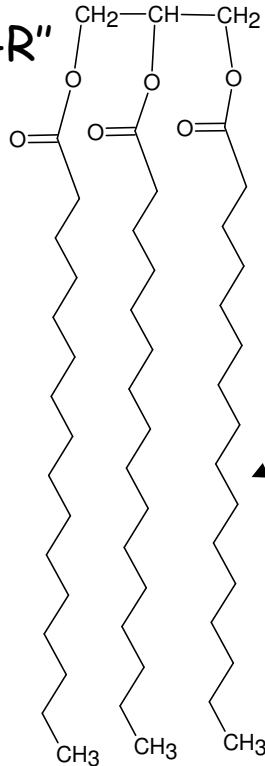
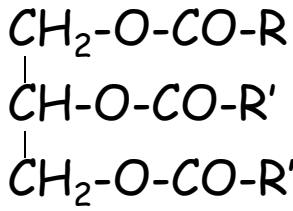
Egyszerű lipidek

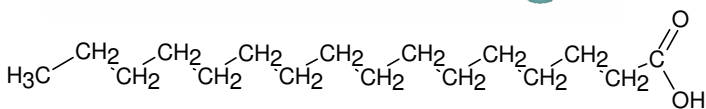
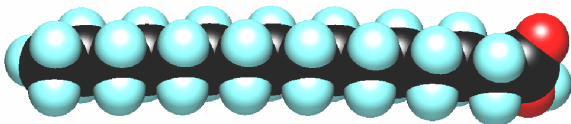
1. Neutrális glicerolipidek

A. triacil-glicerin-észterek

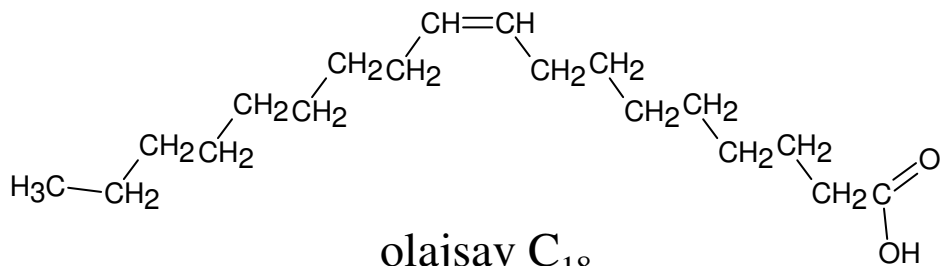
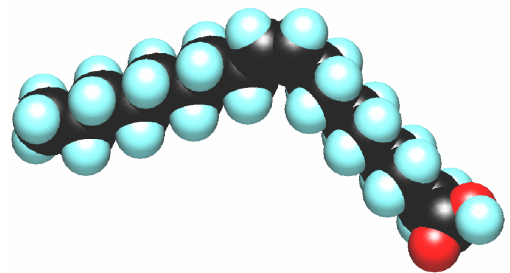
R = C_n n = 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23
 R = telített, telítetlen

Példák: (R)

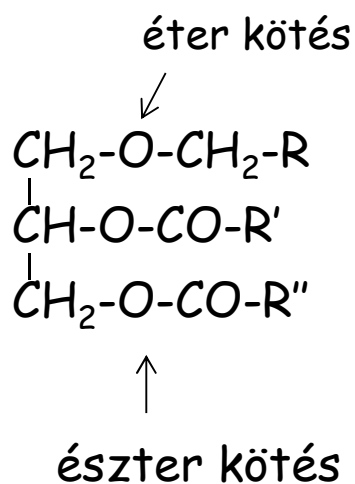
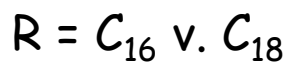
palmitinsav

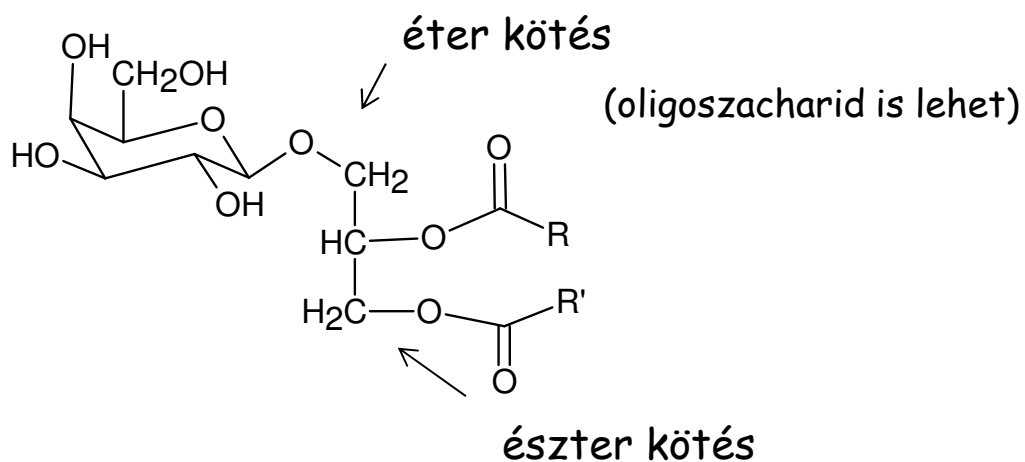
olajsav C₁₈

Esszenciális zsírsavak (lásd ott)

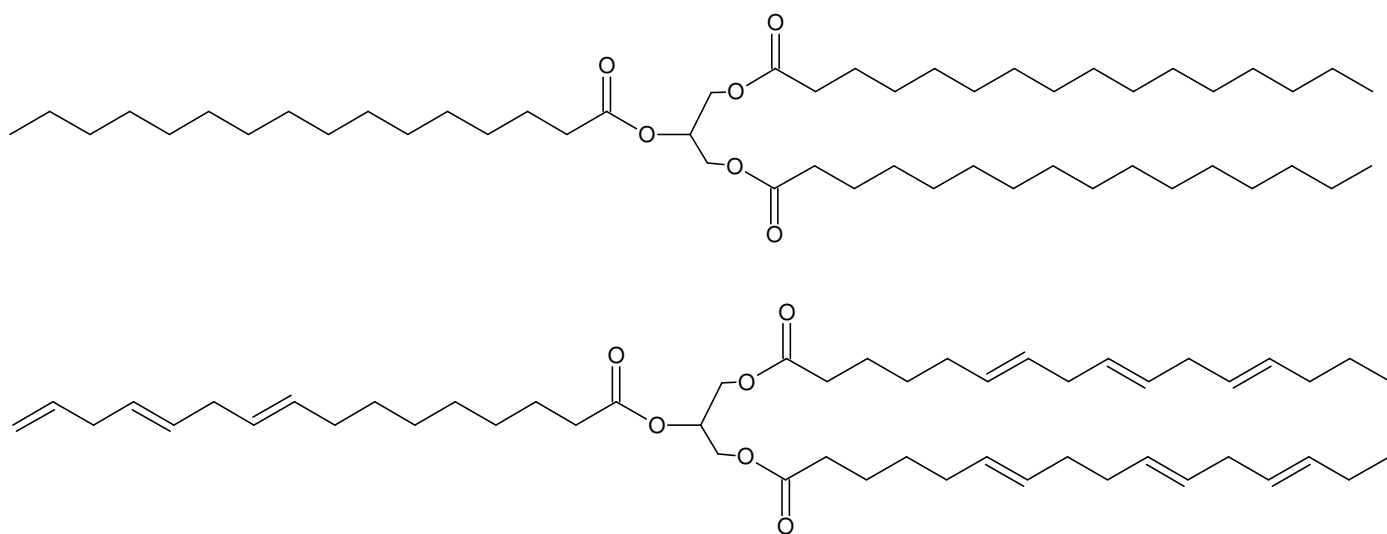
B. alkil-diacil-glicerinek

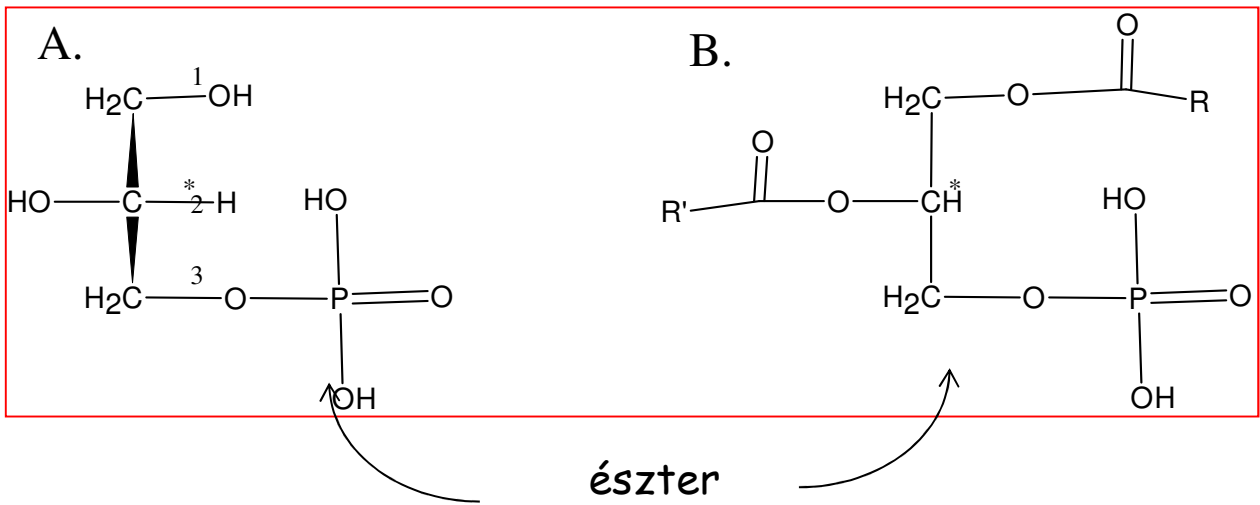
C. glikozidil-diacil-glicerinek

Összegzés

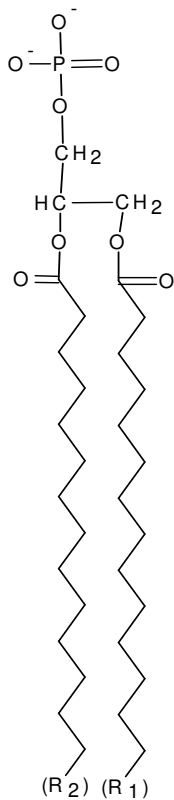

2. Foszfolipidek

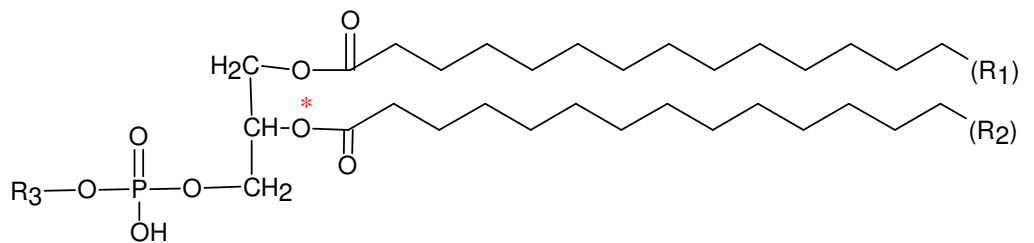

L-glicerin-3-foszfát
kulcsvegyület - bioszintézis

foszfatidsav
[diacilglicerin-3-foszfát]

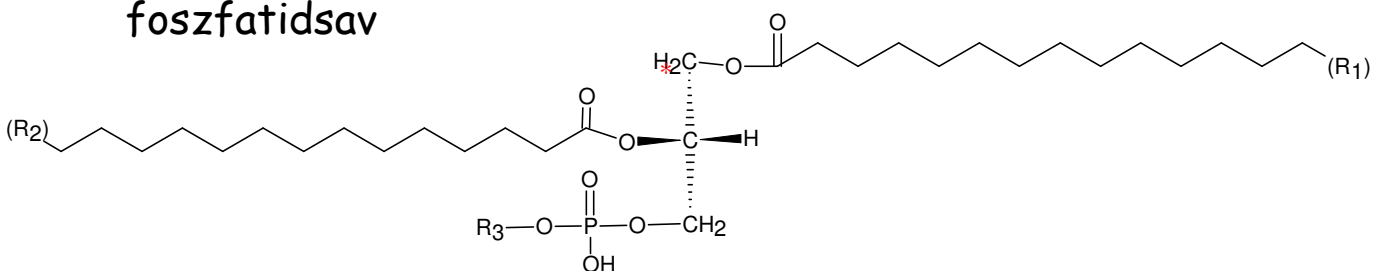

„szokásos” ábrázolás

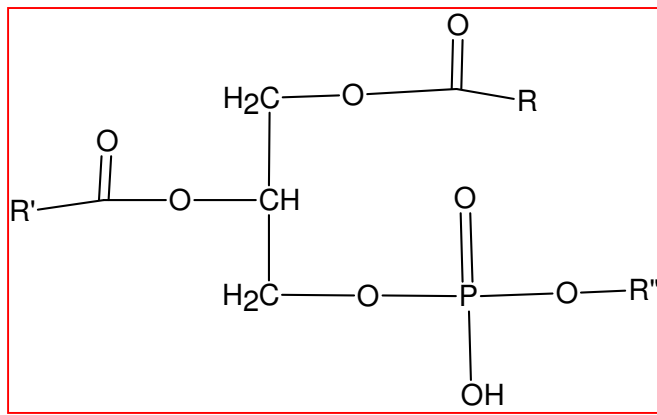
Az L-izomer sztereokémiai ábrázolása

foszfatidsav

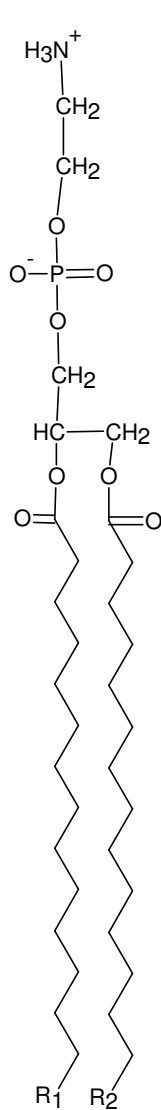

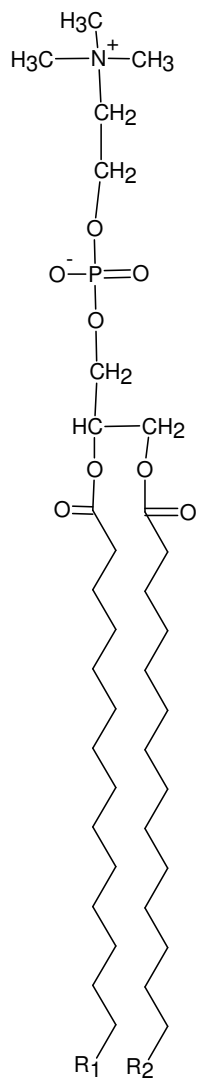
C.

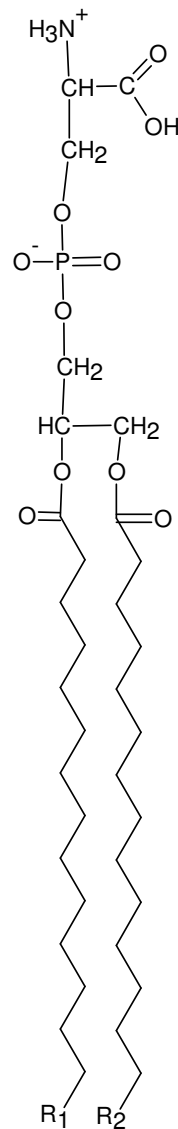
R'' = etanolamin
kolin
szerin
inozitol

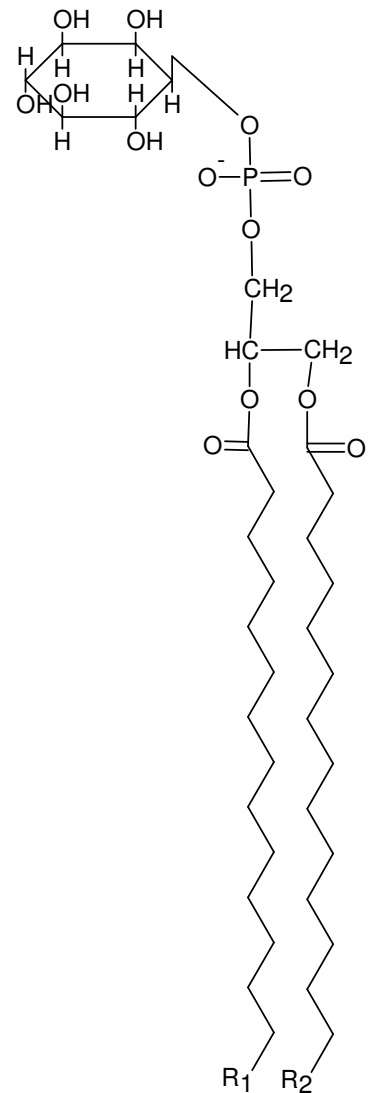
foszfatidil-
-etanolamin
(kefalin)

foszfatidil-
-kolin
(lecitin)

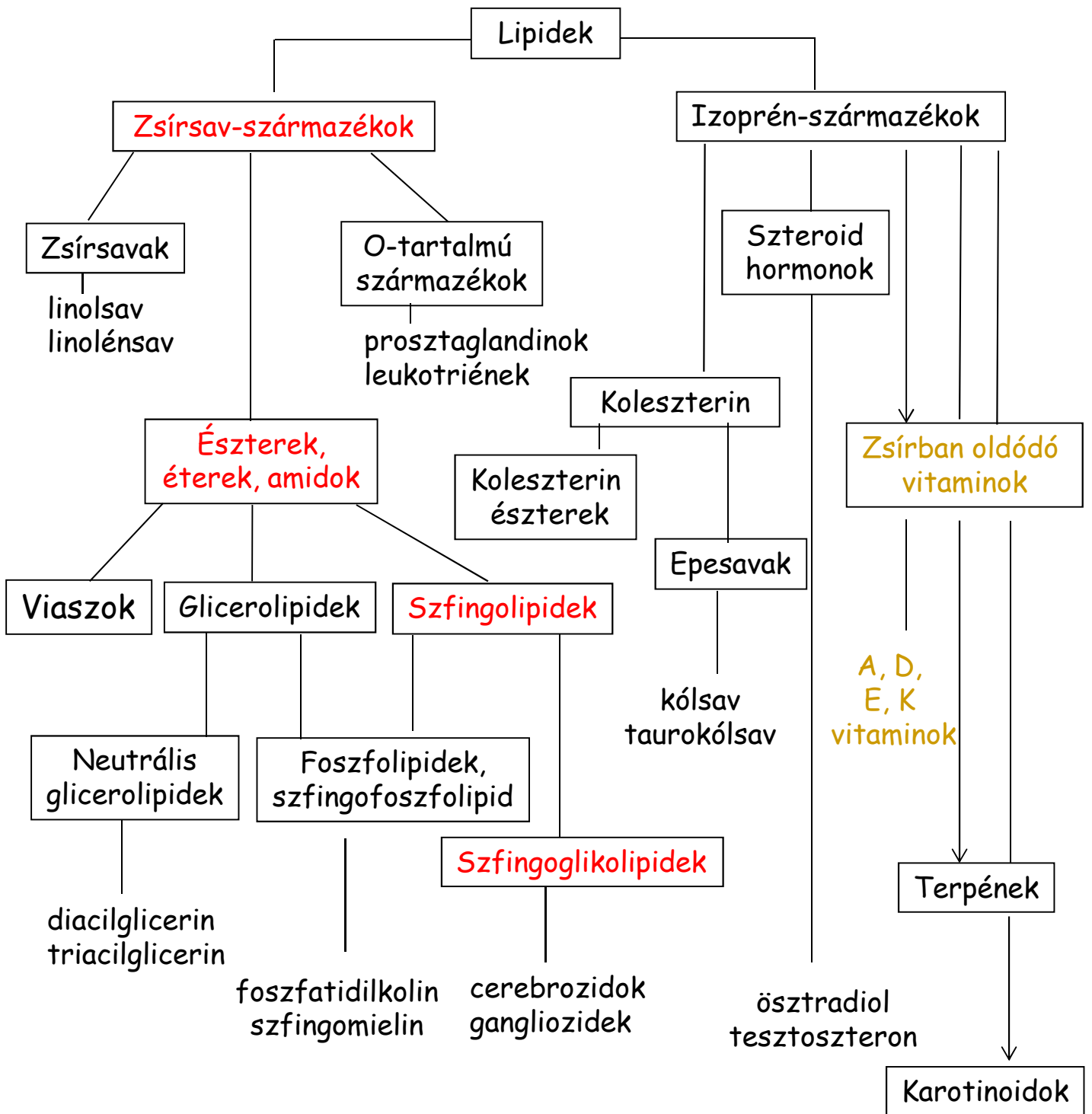

foszfatidil-
-szerin

foszfatidil-
-inozitol

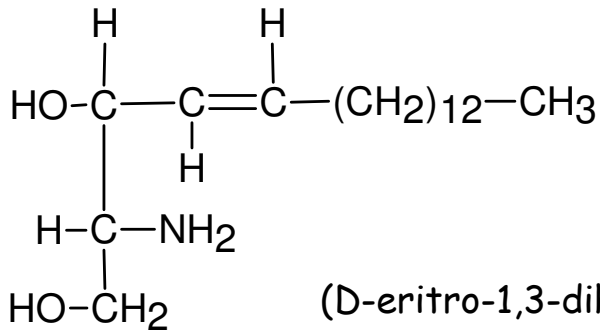
Egyszerű lipidek

3. Szingolipidek

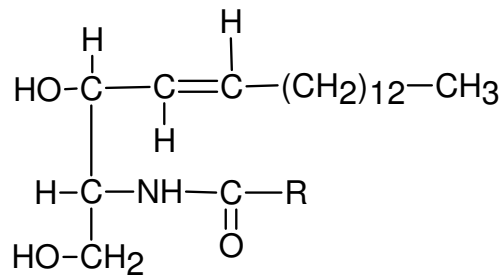
Mielinalkotók, axonvédők („szigetelők“)

Alkohol komponens: nem glicerín, hanem a szfingozin, kb. 60 féle

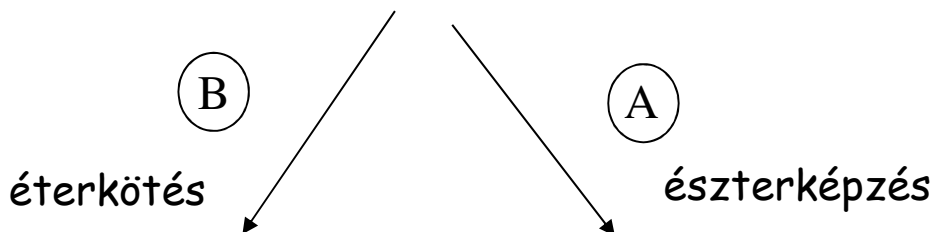
Szfingozin
(D-eritro-1,3-dihidroxi-2-amino-transz-4-oktadecén)

acilezés

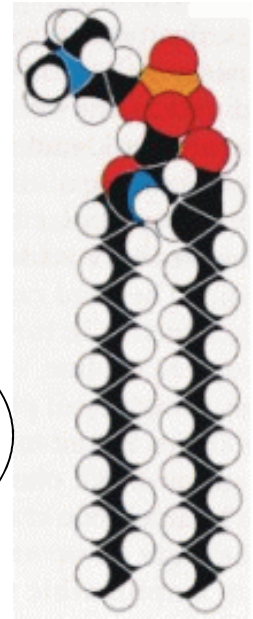
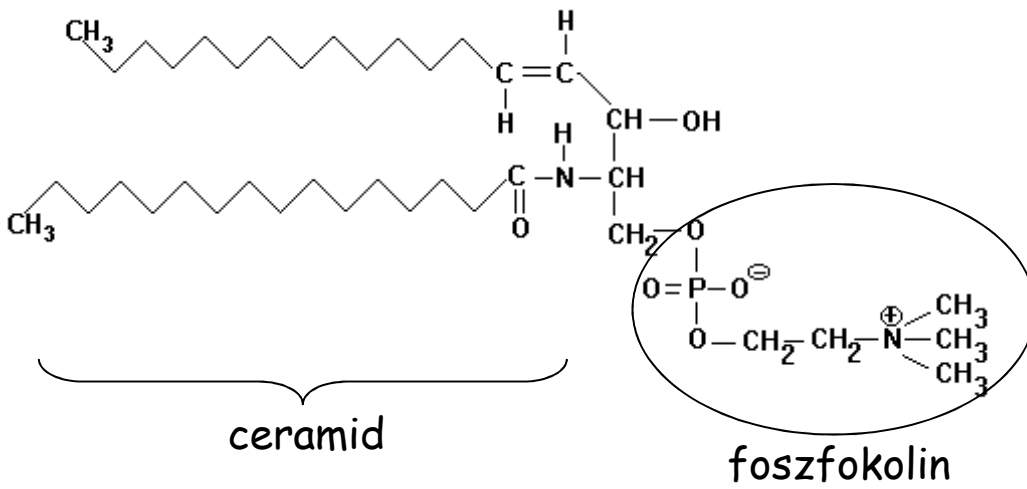
R = szénhidrogén

ceramid

(A)

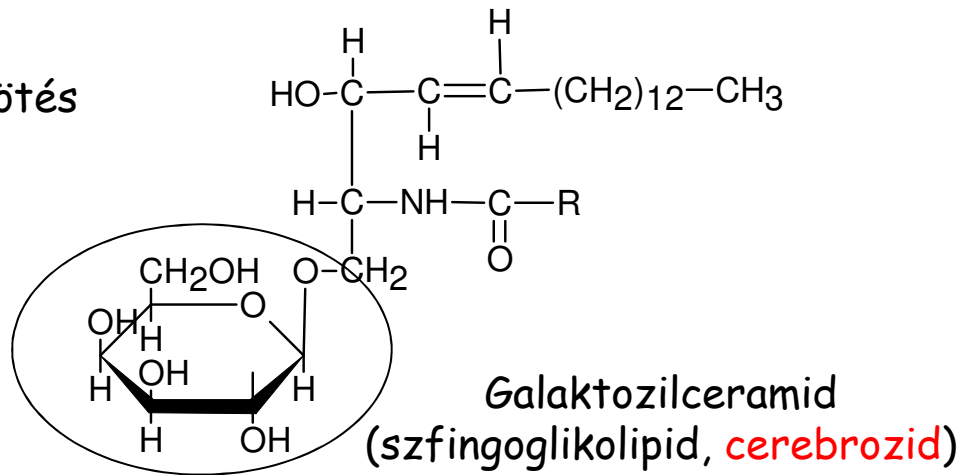
észterképzés

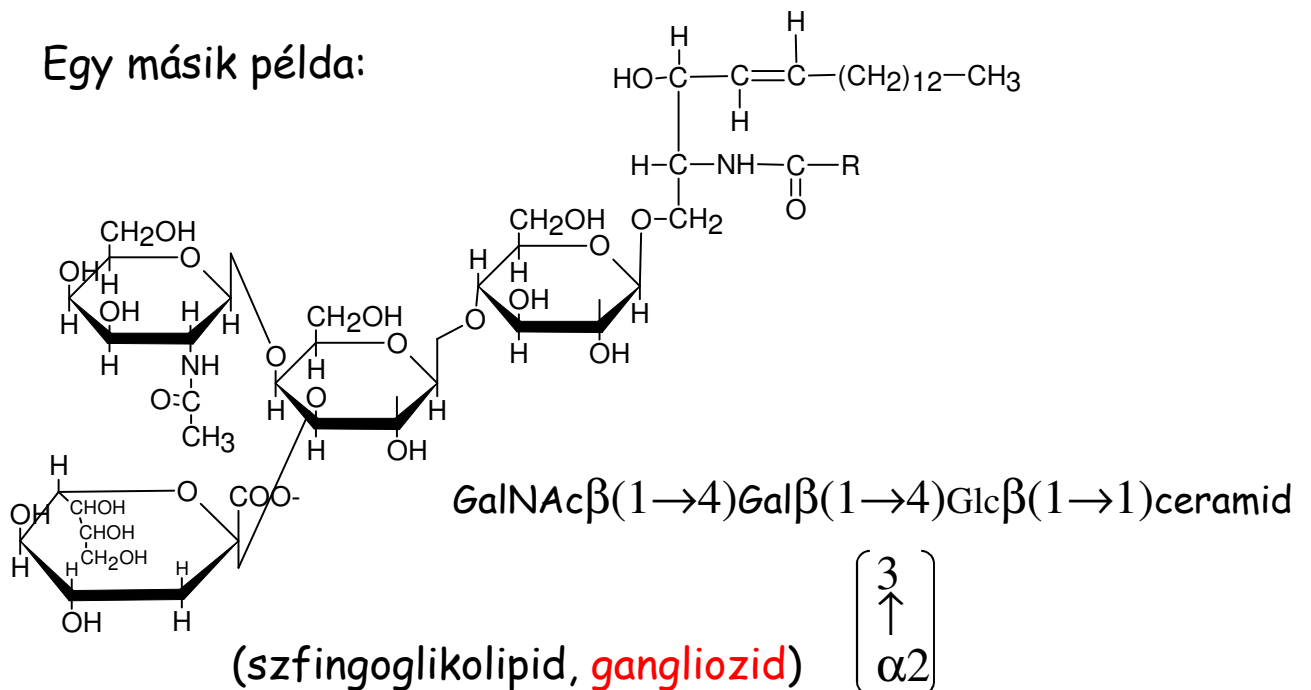
Szfingomielin (szfingofoszfolid)

(B)

éterkötés

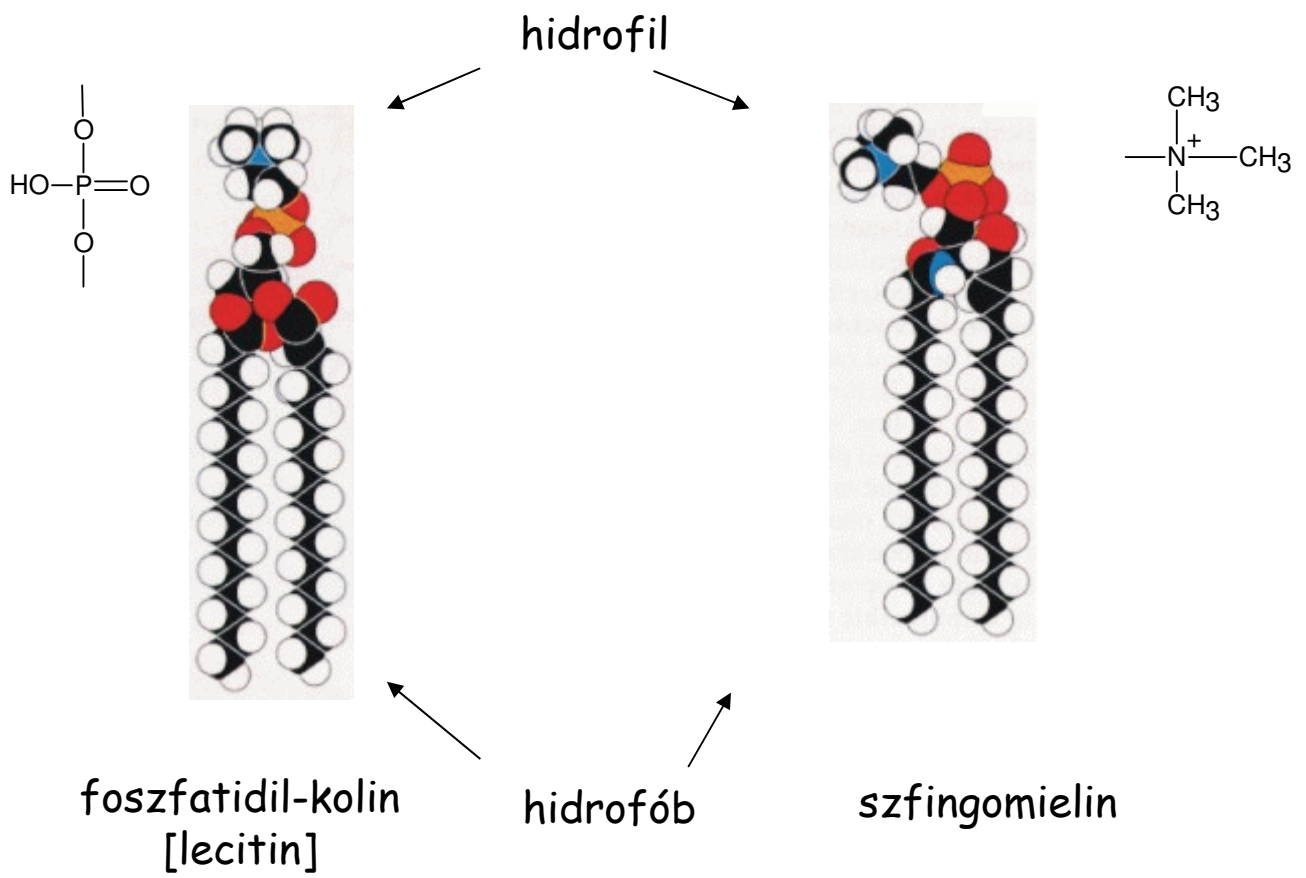
Egy másik példa:

$$\left[\begin{array}{c} 3 \\ \uparrow \\ \alpha 2 \end{array} \right]$$

Sia

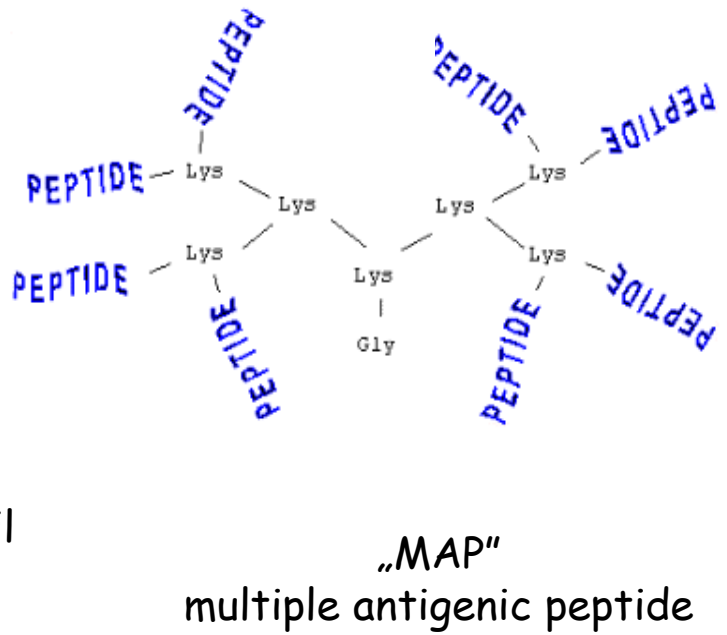
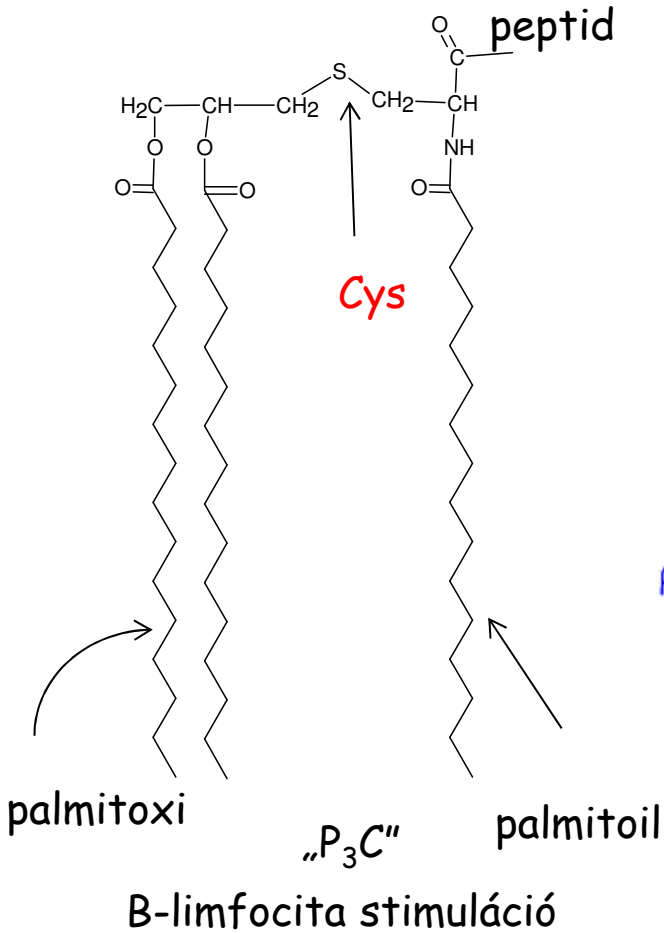
Amfipatikus szerkezet

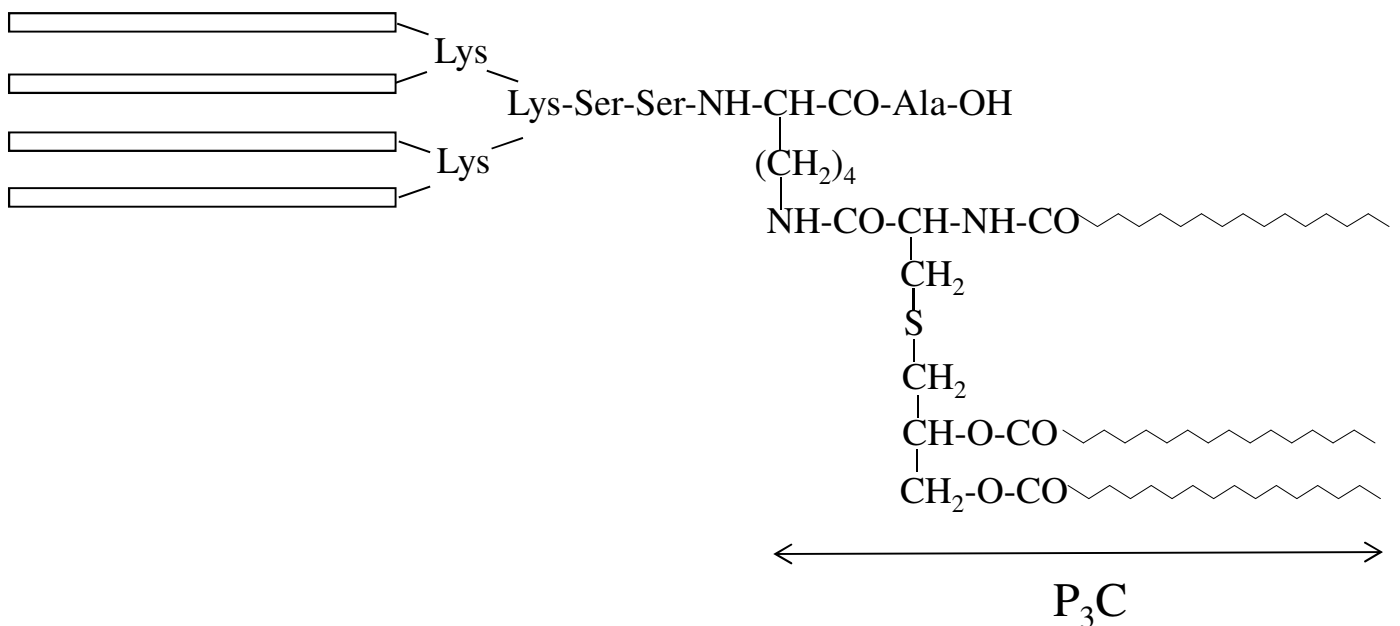
Összetett lipidek

Lipopeptidek

Lipoproteinek

Modern adjuvans (alkalmazás)

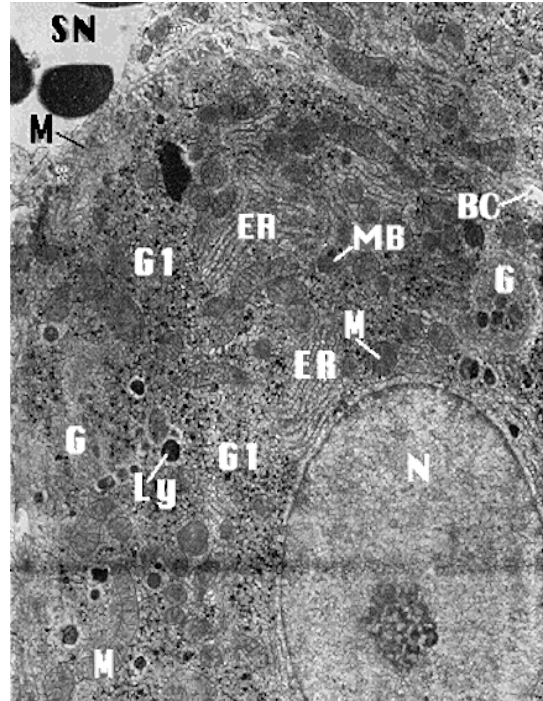
Lipoproteinek

Lipidekből és fehérjékből álló „cseppecskék”

Felosztás: - sűrűség
- protein

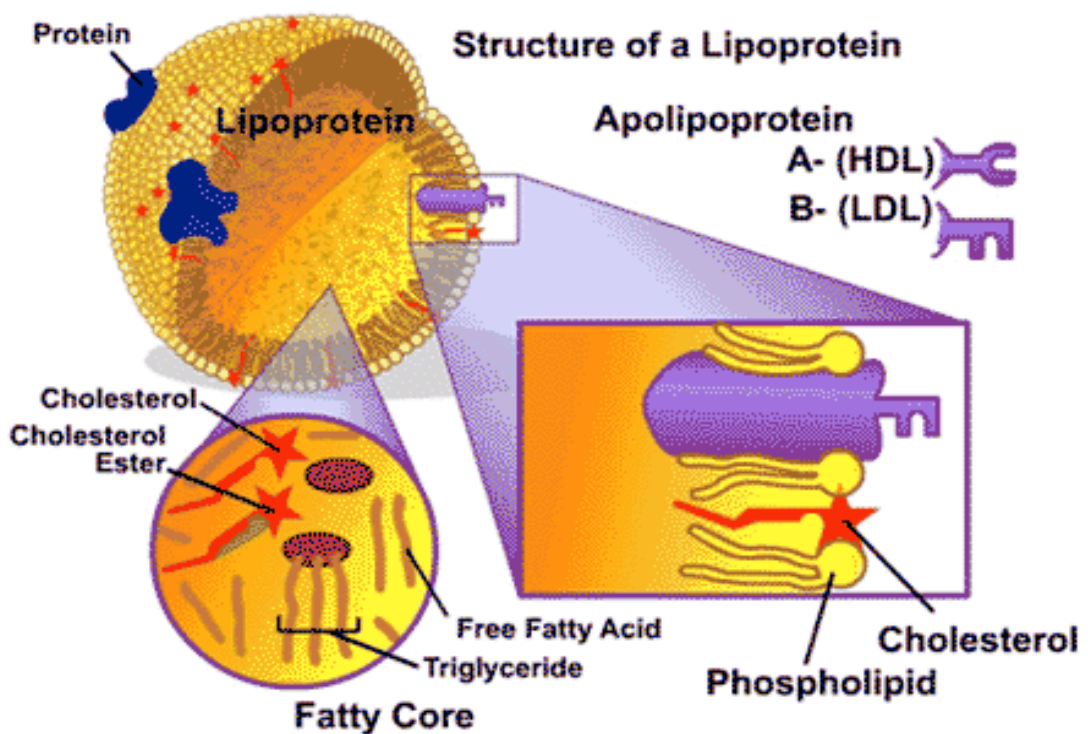
Bioszintézis: máj, vékonybél

Funkció: lipid transzport
szolubilizálás

Szerkezet:

májsejt részlet
VLDL szintézis

Lipoproteinek

jellemzők

	chylomicron *	VLDL	LDL	HDL
sűrűség [g/ml]	<0,95	0,95- 1,006	1,019- 1,063	1,063- 1,210
átmérő [nm]	500-1000	30-70	20-25	10-15
			„rossz”	vs „jó”

alkotórészek [%]

	chylomicron *	VLDL	LDL	HDL
protein	1-2	10	25	33
triglicerid	83	50	10	8
foszfolipid	7	18	22	29
koleszterin + észter	8	22	46	30

*apoprotein A és B

„jó”, szolubilizálja és szállítja a lerakódott (érfal) koleszterint
 máj

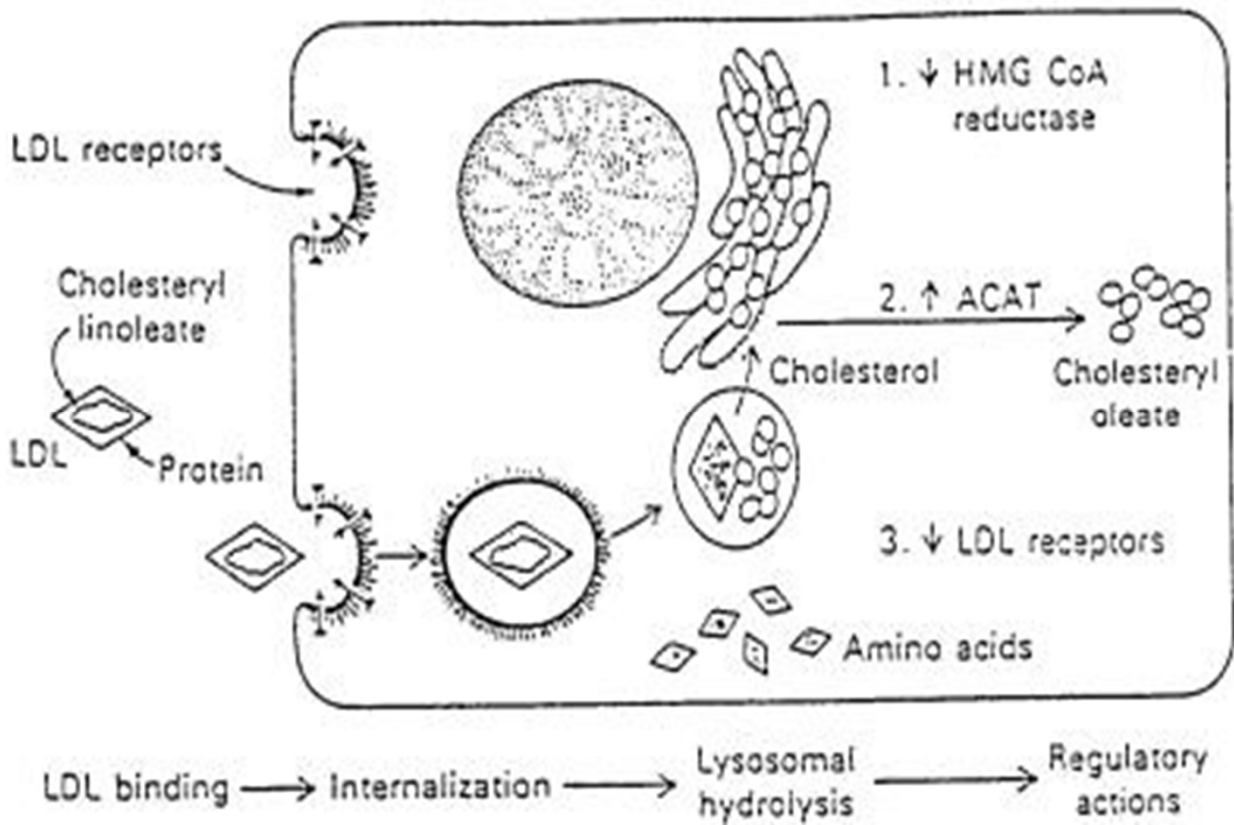
„rossz”, szállít máj sejtek

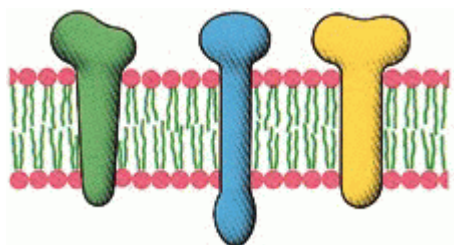
Néhány lipoprotein

Apoprotein	M_r	(mg/100 ml)	
A-I	28.300	130	HDL fő komponense (64%) 245 aminosav, CH $\emptyset$
A-II	17.400	40	HDL (20%) 2 lánc, 77 aminosav, S-S kötés
B		80	LDL fő komponense, nehezen oldható
C-I	7.000	6	57 aminosav
C-II	10.000	3	80-85 aminosav
C-III	9.300	12	79 aminosav, Gal, GalNAc
D	35.000	10	koleszterinészter transzport (HDL)
E	33.000	5	Arg-gazdag

Lipid-bioszintézis - LDL transzport

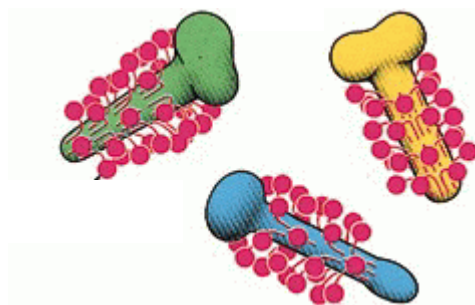

Detergensek

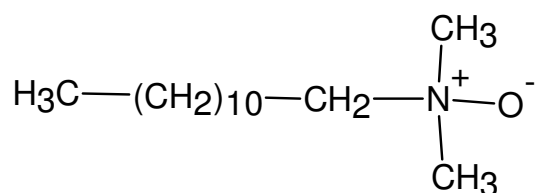

intakt membrán

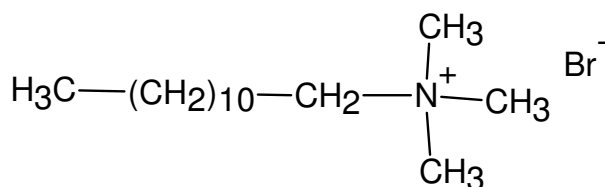
detergens

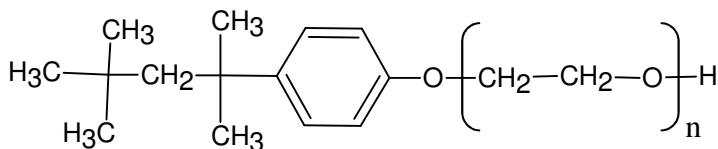
elroncsolt membrán

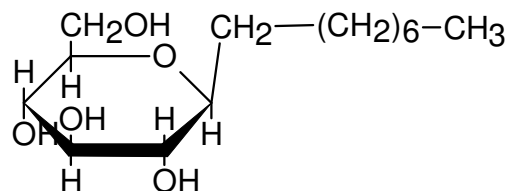
dodecil-dimetilaminoxid
[DDAO]

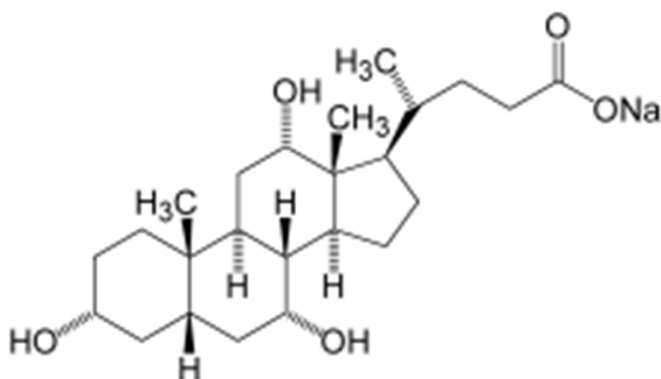
dodecil-trimetilammóniumbromid
[DTAB]

polioxietilén-*p-t*-oktilfenol
[triton X család]

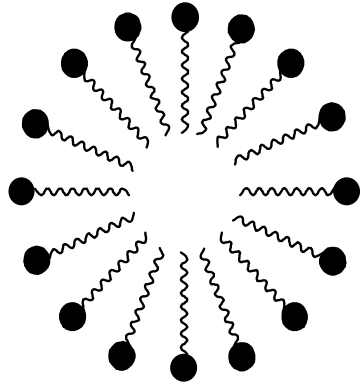
oktil-β-glikozid

nátrium-kolát

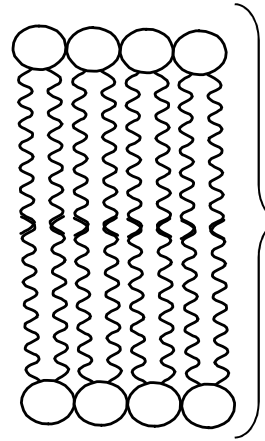
Lipid membránok

Az alkotó lipid hatása a szerkezetre

Micella

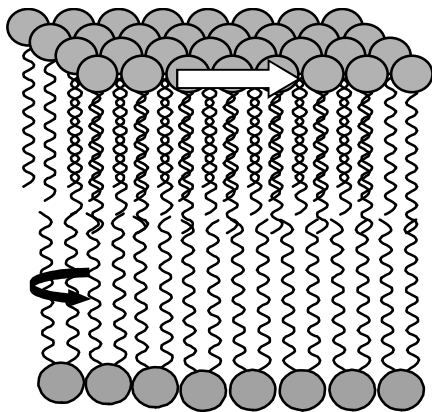
Zsírsav „egy láb”

Kettős réteg

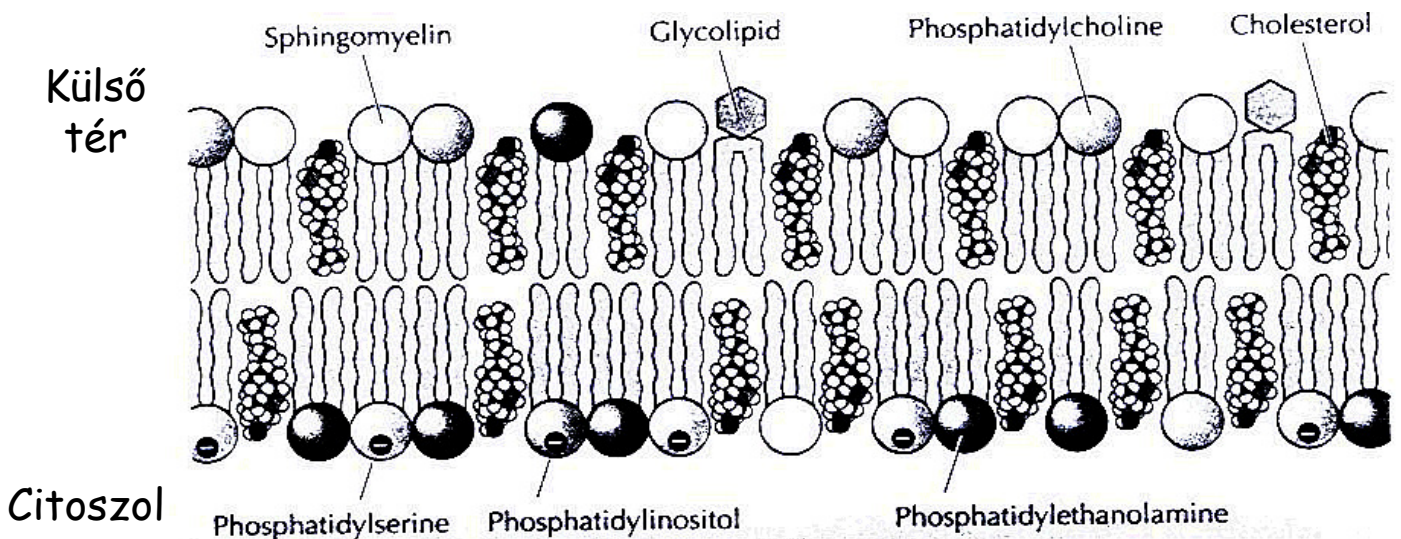
Foszfolipid „két láb”

Mozgás a kettősrétegben

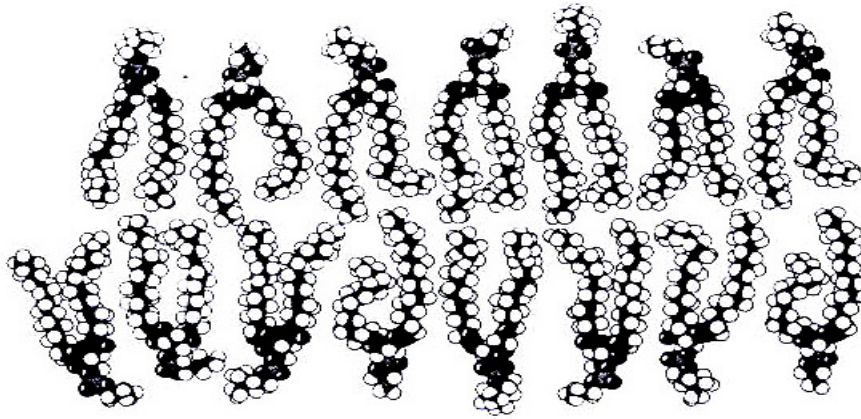

1. Forgás (rotáció)
2. Egyenes vonalú (pl. laterális)

Plazma membrán

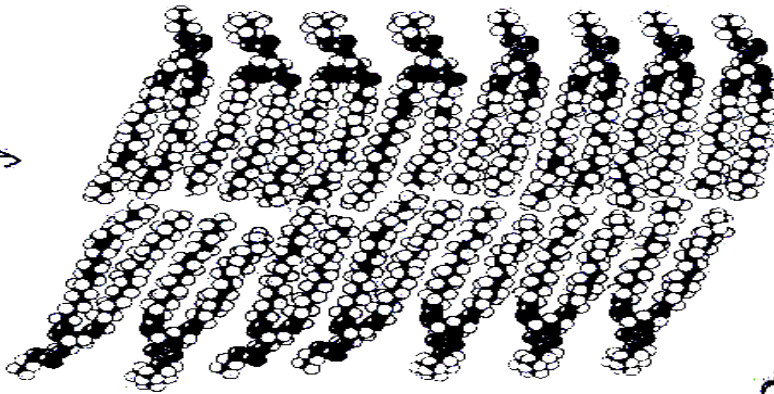

Hőmérséklet hatása (T_c)

„Magas” hőmérséklet

(Foszfatidil-kolin,
foszfatidil-etanolamin)

„Alacsony” hőmérséklet

Proteinek a membránban

- a) Integráns
- b) Transzmembrán
- c) Asszociált

The lively Membranes (1983)
Cambridge Univ. Press.

